

Metalaşan İnsan Bedeni: Plasentanın Kullanımına Etik ve Fikhî Bir Eleştiri

The Commodification of the Human Body: An Ethical and Fiqhî Critique of Placental Use

Şeyma Ülger Nalbant^{1*}
Tuba Erkoc Baydar²

¹ Dr., İbn Haldun Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku, İstanbul, Türkiye,
seyma.ulger@stu.ihu.edu.tr
<https://ror.org/02y5xdw18>

² Doç. Dr., İbn Haldun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku, İstanbul, Türkiye,
tubaerkoc@gmail.com
<https://ror.org/02y5xdw18>

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Öz: Günümüzün modern tıbbî imkanları birçok insana ait atık parçanın tıpta, kozmetikte ve farmasötik madde olarak ilaçlarda kullanımını mümkün kılmaktadır. Gebeliğin nihayete ermesi ile işlevi sona eren ve atık bir parça haline gelen plasentanın kullanım alanları da gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır. Placenta hem *placentofaji* (plasentanın yenilmesi) gibi kültürel uygulamalarda ve hem de doku mühendisliği, yara iyileştirme ve yanık tedavisi gibi çeşitli tıbbî müdahale alanlarında kullanılmaktadır. Tıp, kozmetik ve farmakolojik açıdan önemli bir kaynak haline gelen plasentanın kullanımı ise etik ve fikhî bir değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Nitekim placenta kullanımı, etik açıdan insan onuru, özerklik, zararsızlık, adalet ve insana ait bir parçanın metalaştırılması gibi pek çok tartışmalı konuyu gündeme getirmektedir. Fikhî açıdan ise saç, deri, diş, süt, kan ve kemik gibi insandan ayrılan parçaların şer'î açıdan necaset hükmüne girip girmediği, bu parçalardan faydalanmanın ve bunların satışının caiz olup olmadığı ile tüm bu tartışmaların *kerâmetü'n-nâs* ilkesi etrafında nasıl ele alındığının sorgulanması gerekir. Bu çalışma, etik ve fikhî boyutlarıyla, placenta meselesi üzerinden, insana ve insan bedenine ait unsurlara atfedilen saygınlığı görünür kılmayı amaçlamakta; bu yönüyle literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışma, modern tıbbın sunduğu imkanlarla gaita ve idrar gibi bazı insan kaynaklı atık biyolojik materyallerin de tıp, farmakoloji ve kozmetik amaçlarla kullanımının etik ve fikhî açıdan problematik bir zemin oluşturabileceğini placenta örneği üzerinden ortaya koymakta ve bu tür uygulamalara titizlikle yaklaşılması gerektiği vurgusu yaparak insan bedenine ilişkin sınırların yeniden düşünülmesine katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Etik, Placenta, Placentofaji, Kerâmet

Abstract: Advancements in contemporary medical science have enabled the use of various human-derived waste materials in medicine, cosmetics, and pharmaceuticals. Among these, the placenta, an organ that ceases its biological function after childbirth and becomes a discarded bodily material, has gained growing attention for its diverse applications. Today, it is employed in cultural practices such as placentophagy (the consumption of the placenta) as well as in medical treatments including tissue engineering, wound healing, and burn therapy. Despite its perceived biomedical value, the placenta's utilization raises significant ethical and jurisprudential concerns. Ethically, it challenges core principles such as human dignity, autonomy, non-maleficence, justice, and the potential commodification of the human body. Jurisprudentially, the issue invites debates about whether human-derived substances—such as hair, skin, teeth, milk, blood, and bone are considered *najis* (ritually impure), whether their use or sale is permissible, and how such questions intersect with the Islamic principle of *karâmat al-nâs* (human dignity). This study aims to elucidate the dignity attributed to the human being and to elements of the human body through an examination of the placenta as a discarded biological material with moral, ethical, and fiqhî dimensions, thereby seeking to make an original contribution to the existing literature. Moreover, by taking the placenta as a case study, the article demonstrates that the use of certain human-derived waste biological materials—such as feces and urine—for medical, pharmacological, and cosmetic purposes within the possibilities offered by modern medicine may constitute a problematic ethical and fiqhî ground. In this respect, the study emphasizes the need for careful scrutiny of such practices and contributes to a renewed reflection on the normative boundaries governing the human body.

Keywords: Fiqh, Ethics, Placenta, Placentophagy, Karâma

Geliş Tarihi/Received: 14.10.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 21.02.2026
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
09.04.2026

Giriş

İnsan plasentası, fetüsün sağlıklı büyüme ve gelişimi için kritik öneme sahip ve fizyolojik olarak geçici bir organdır.¹ Plasentanın başlıca vazifeleri; fetüsün beslenmesini, büyümesini ve gelişmesini sağlamak, metabolik atıkları uzaklaştırmak ve bağışıklık sisteminin reddedici tepkilerini önlemektir.² Placenta; dışa bakan maternal yüzey ve içe yani fetüse bakan fetal yüzey olmak üzere iki farklı yüzeyden oluşmaktadır.³ Doğum sonrası işlevini tamamlayan bu organın bazı kültürlerde doğrudan tüketimi ve modern teknolojik yeniliklerle beraber de kök hücre teknolojisi, kozmetik ve tıbbî farklı kullanım amaçları bulunmaktadır.

İnsanın yaratılışı, bedenine ve organlarına dair hükümler, İslâm düşüncesinde yalnızca biyolojik bir süreç olarak değil; emanet, hürmet ve ilahî hikmet çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda insan bedenine ait her unsur, hayatla olan irtibatı sona erdikten sonra dahi mutlak tasarrufa açık bir madde olarak değil, belirli şer'î sınırlar içinde değerlendirilmektedir. Nitekim tıbbî ilerlemelerle birlikte insan bedeninden ayrılan bazı unsurların tedavi edici veya faydacı amaçlarla kullanılabilir hâle gelmesi, "menfaat" ile "hürmet" arasındaki dengeyi yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Özellikle doğumla birlikte anneden ayrılan plasenta gibi bir yapının statüsü, kerâmet, necâset, intifâ ve tasarruf ilkeleri çerçevesinde fikhî ve etik bir muhakemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede mesele, yalnızca tıbbî fayda ile sınırlı olmayıp insanın değeri, beden bütünlüğü ve şer'î maksatlar açısından ele alınması gereken çok katmanlı bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tıbbî açıdan plasenta fonksiyonel ve terapötik bir potansiyele sahip olsa da kullanımının fikhî ve etik boyutları itibarıyla çok yönlü ve eleştirel bir değerlendirmeyi gerekli kıldığı açıktır. Örneğin insandan ayrılan bir parçanın tüketilmesi anlamına gelen plasentanın yenmesi meselesi bu tartışmalardan bir tanesidir. Bu çalışma, plasentayı doğumdan sonra anneden ayrılan bir atık olarak, özellikle etik ve fikhî değerlendirme bağlamında ele almaktadır. Doğumun henüz gerçekleşmediği ve fetüsle birlikte varlığını sürdüren plasenta ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Konuya ilişkin İngilizce, Arapça ve Türkçe literatür incelendiğinde, plasentanın kullanımını etik açıdan ele alan çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Nitekim Varkey'in "Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice"⁴ adlı eseri gibi çalışmalar, plasentanın kullanımını çoğunlukla klinik etik ilkeleri çerçevesinde değerlendirmekte; yararlılık, zarar vermeme, özerklik ve insan onuruna saygı gibi kavramlar üzerinden tartışmaktadır. Buna karşılık, plasentanın kullanımını İslâm hukuku bağlamında ele alan çalışmalar hem sayı hem de kapsam bakımından sınırlı kalmıştır. Örneğin insan plasentası ile ilgili Leilâ Muhammed eş-Şihâb'a ait "Hükümü'l-intifâ' bi-meşîmeti'l-âdemî"⁵ başlıklı bir makale bulunmaktadır. Fakat, makale konuyu yalnızca plasentanın necis-tâhir olması bağlamında ele almış ve İslâm hukukunun insan merkezli felsefi ve hukukî boyutunu yansıtan hürmet ve keramet ilkelerine değinmemiştir. Bu çalışma, dinî ve etik perspektifleri birlikte ele alması ve plasenta özelinde insanın değerini merkeze alan yöntem, kapsam ve kavramsal çerçevesiyle özgün bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Klasik fıkıh literatüründe plasentayı doğrudan konu edinen tartışmalara rastlanmadığından, bu çalışmada teorik bir zemin oluşturmak amacıyla insan bedeninden ayrılan saç, deri, kemik ve süt gibi biyolojik unsurlar hakkında geliştirilen fikhî değerlendirmeler esas alınmıştır. Bununla birlikte, plasenta kullanımına ilişkin çağdaş yaklaşımları ortaya koyabilmek amacıyla modern fetva kurumlarının bu konudaki görüşleri incelenmiş, farklı fetva kurumları tarafından yayınlanan ilgili fetvalar taranarak çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu yöntem hem klasik hem de modern kaynaklara dayanmak suretiyle çalışmanın sağlam ve bütüncül bir analiz zemini üzerinde inşa edilmesini sağlamıştır.

1 L.M. Wolfe vd., "Banking placental tissue: An optimized collection procedure for genome-wide analysis of nucleic acids", *Placenta* 35/8 (August 2014), 2; Olena Pogozhykh vd., "Placenta and Placental Derivatives in Regenerative Therapies: Experimental Studies, History, and Prospects", *Stem Cells International* 2018 (18 January 2018), 1.

2 Pogozhykh vd., "Placenta and Placental Derivatives in Regenerative Therapies", 1.

3 Elizabeth J. Herrick - Bruno Bordoni, "Embryology, Placenta", *National Center for Biotechnology Information* (Erişim 5 Ekim 2025); Chaya Nathan, "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?", *The Science Journal of the Lander College of Arts and Sciences* 18/2 (2025), 94.

4 Basil Varkey, "Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice", *Medical Principles and Practice* 30/1 (2021), 9.

5 Leilâ Muhammed eş-Şihâb, "Hükümü'l-intifâ' bi-meşîmeti'l-âdemî", *Mecelletü's-Şerîa ve'd-Dirasâti'l-İslâmiyye* 34/118 (2019).

Makalede ilk önce plasentofaji ve plasentanın tıpta kullanım alanları ele alınmıştır. Daha sonra ise plasenta kullanımının etik ve fikhî yönüne yer verilmiştir. Fikhî tartışmanın yapıldığı kısımda hem klasik ve hem de modern dönemdeki tartışmalar analitik bir biçimde değerlendirilmiştir. Klasik tartışmaların yapıldığı kısımda fukahanın insan parçalarına nasıl yaklaştığı ve insanın kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisi incelenmiş sonrasında modern görüşlerin ele alındığı kısımda ise modern fetva kurumlarının fetvaları analiz edilmiştir. Fetvalar, verildiği tarih itibariyle kronolojik olarak incelenmiştir. Bu sayede, konunun fikhî ve pratik boyutlarının zaman içerisinde gelişimi ve fetvalara yansıyor yansımadağı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Klasik fikh eserlerinde yer alan fukahanın görüşleri ile fikhın insan bedenine yaklaşımını yansıtan örnekler incelenmiş; elde edilen veriler metin analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma, plasentanın kullanımını dinî ve etik boyutlarıyla analitik bir çerçevede ele almakta; önemli bir ilke olan “insanın kerâmeti” anlayışı doğrultusunda bedenin ve ona ait bir parça olarak plasentanın taşıdığı saygınlığı tartışmaktadır. Bu bağlamda araştırma hem plasentofaji meselesini hem de plasentanın tıbbî amaçlarla kullanımını birlikte ele alarak konuyu çok boyutlu bir perspektiften değerlendirmekte ve bu yönüyle literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Plasentanın Kullanım Alanları

Plasentanın hem geleneksel olarak hem de modern teknolojik imkanlar açısından birçok kullanım alanı bulunmaktadır. Plasentanın tıbbî amaçla kullanımını genel olarak iki ana gruba ayırmak mümkündür. İlki “plasentofaji” (*placentophagia*) olarak adlandırılan ve anneden ayrılan plasenta ve parçalarının tüketilmesi/yenilmesi anlamına gelen uygulamadır.⁶ İkincisi ise hücre ve doku kaynağı olarak plasentanın rejeneratif tıp, doku mühendisliği gibi alanlarda kullanımınıdır. Ayrıca plasentadan elde edilen ekstraktlar ilaç ve kozmetik sanayinde de farklı terapötik amaçlarla kullanılabilir. Plasentanın kullanımını tartışırken öncelikli olarak ele alacağımız husus doğum sonrası plasentanın doğrudan tüketimi şeklinde tanımlanan plasentofaji uygulamasıdır.

Plasenta, tarih boyunca çok kullanılan bir madde olmuştur. Geleneksel Çin tıbbında “ziheche” olarak bilinen plasentanın, bağışıklık sistemini güçlendirdiğine, üreme sağlığına faydalı olduğuna ve gençlik koruyucu etkileri olduğuna inanılmaktadır. Plasenta tüketimi Çin’de 2000 yılı aşkın süredir devam eden yaygın bir gelenektir.⁷ Günümüzde de Çin’de insan plasentas, 2007 yılından bu yana insan organlarının ticaretine getirilen yasağa rağmen, iyileştirici özelliklerine yönelik talep nedeniyle internet dahil olmak üzere yasadışı olarak satılmaya devam etmektedir.⁸

Geleneksel olarak bazı kültürlerde görülen bir davranış olan plasentofaji son yıllarda daha da popülerlik kazanmaya başlamıştır.⁹ Başlangıçta evde doğum yapan kadınların plasenta tüketimine daha çok yönelindikleri düşünülürken plasentofaji, son zamanlarda hastane ortamında doğum yapan kadınlar arasında da yaygın bir uygulama haline gelmeye başlamıştır.¹⁰ Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri’nde evde ya da doğum merkezinde gerçekleşen 23.525 doğumun incelendiği bir çalışmada, kadınların yaklaşık üçte birinin doğum sonrası kendi plasentasını tükettiği görülmüştür.¹¹ Fakat belirtmek gerekir ki plasentofajinin istatistiksel olarak ne kadar yaygın olduğunun tespiti mümkün değildir. Çünkü genellikle

6 Claire Stanley vd., “Understanding Placentophagy”, *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing* 48/1 (2018), 37; Daniel Mota-Rojas vd., “Consumption of Maternal Placenta in Humans and Nonhuman Mammals: Beneficial and Adverse Effects”, *Animals* 10/12 (15 December 2020), 1; Tonia Branche vd., “Potential Implications of Emerging Non-Traditional Childbirth Practices on Neonatal Health”, *The Journal of Pediatrics* 261 (October 2023), 113338.

7 Branche vd., “Potential Implications of Emerging Non-Traditional Childbirth Practices on Neonatal Health”, 113338.

8 Huang Lanlan - Chen Sasha, “Human placentas still sold in China’s underground markets”, *Global Times* (15 March 2021). Günümüzde de Çin’de insan plasentas, genellikle hastaneler, tıbbî atık işleme tesisleri ve cenaze evlerinden temin edilmekte ve yaklaşık 80 yuan (12 ABD doları) karşılığında satılmaktadır. Yurtiçi talebin yüksekliği nedeniyle, bazı kişilerin yurtdışından yasa dışı plasenta teminine yönelindiği de bildirilmiştir. Lanlan - Sasha, “Human placentas still sold in China’s underground markets”.

9 Mota-Rojas vd., “Consumption of Maternal Placenta in Humans and Nonhuman Mammals”, 2.

10 Stanley vd., “Understanding Placentophagy”, 37.

11 Daniel C. Benyshek vd., “Placentophagy among Women Planning Community Births in the United States: Frequency, Rationale, and Associated Neonatal Outcomes”, *Birth* 45/4 (December 2018), 8.

hastane dışında ve özel olarak yapılan doğum sonrasında tüketimi yapıldığından¹² bunlar resmi kayıtlara yansımamaktadır.

Plasentofajinin farklı şekilleri bulunmaktadır. Çiğ olarak doğrudan tüketimi de tercih edilmekle beraber işlenip kapsül haline getirilerek,¹³ buharda pişirilerek, kavrulularak, kurutulularak, ya da çay şeklinde de tüketilebilmektedir. Hatta plasentadan annenin tüketimi için smoothieler ve tentürlerde üretilebilmektedir. En yaygın uygulama ise plasentanın buharda pişirilip kurutulduktan sonra kapsül haline getirilmesidir.¹⁴ Hatta son yıllarda, bununla ilgili bir sektör oluştuğu ve çeşitli firmaların uluslararası düzeyde plasentanın işlenmesi hizmetini sundukları görülmektedir.¹⁵

Şunu da belirtmek gerekir ki plasentofajinin gittikçe yaygınlık kazanan bir uygulama olmasına rağmen bilimsel literatürde faydalarına dair henüz bir uzlaşma mevcut değildir. Bir grup plasentofajiye; annenin süt üretiminde artış, ruh halinin iyileşmesi, doğum sonrası depresyon ve yorgunlukta azalma, ayrıca anne sütü yoluyla yenidoğanda daha fazla kilo alımı gibi faydalar atfetmektedir. Diğer bir grup ise uygulamanın bilimsel bir temelini bulunmadığını savunmaktadır. Onlara göre faydalarına dair bu iddialar daha çok teorik düzeyde kalmaktadır. Çünkü şu ana kadar, insanlarda plasentofajinin faydalı etkilerini destekleyen kanıtlar çoğunlukla kişinin kendi bildirimlerine ve anekdotlara dayanan çalışmalardan ibarettir.¹⁶ Örneğin; plasentadan üretilen kapsüllerin anne tarafından tüketimine dair yapılan plasebo kontrollü çalışmalarda hormon seviyeleri, süt üretimi ya da yenidoğanda kilo artışı açısından anlamlı bir etki gözlemlenmemiştir. Bu bilgilere ek olarak plasenta bazen içerisinde zararlı kimyasal maddeler de barındırabilmektedir. Örneğin, plasentada; arsenik, kurşun, kadmiyum ve cıva gibi bazı maddeler tespit edilmiştir. Bu maddeler genellikle zarar vermeyecek seviyelerde bulunmakla birlikte, bazı durumlarda sağlık için risk oluşturabilmektedir. Plasentofajiye dair diğer bir sorun ise hızlıca mikrop toplayabileceğinden bakteriyel veya viral enfeksiyonlar gibi sağlık risklerine neden olabileceğini ya da plasentada bulunan iz elementlerin hem anne hem de bebek için toksik olabileceğidir.¹⁷

Son yıllarda gelişen teknolojik imkanlar ile konu sektörel üretime de yansımış ve sektörel düzeyde çeşitli ürünler üretilmeye başlanmıştır. Sektörel olarak bu işi yapan firma veya şirketlerle doğum öncesi rezervasyon yapılarak annenin atık plasentasını ile hem anne hem de bebeği için kişiye özel krem, yağ vb. ürünler hazırlanmaktadır. Anneye özel hazırlanan bu krem ve yağlar, bakım ve nemlendirme, göz yorgunluğu ve göz kırışıklıklarını gidermek amacıyla üretilmektedir. Buna ek olarak plasentadan alınan vitamin ve besinlerle smoothie de üretilmektedir. Annenin bu smoothieyi tüketmesiyle besin ve enerji seviyesini ve sütünü artırması amaçlanmaktadır. Yine kişiye özel annenin bağışıklık sistemini desteklenmesi amacıyla plasenta kapsülleri de üretilmektedir. Daha fazla enerji artışı ve hormonal denge amacıyla tüketimi tercih edilmektedir.¹⁸ Bununla beraber plasentadaki hücreleri ve hormonları içeren konsantre bir alkol çözeltisi olan plasentadan üretilen tentür de hormonları dengeleme ve enerji seviyelerini artırmada kullanılmaktadır. Ayrıca düzenli bir menstrüasyon döngüsü sağlama, sıcak basmaları, çarpıntılar ve ruh hali değişimlerini hafifletmeye yardımcı olmasının yanı sıra, doğum sonrası depresyonu önleme, anksiyeteyi hafifletme ve stresi azaltma gibi nedenlerden dolayı da tercih edilmektedir. Annenin plasentasından elde edilen bir diğer ürün ise masaj yağıdır. Plasentadan alınan yağ kullanılarak üretilen masaj yağı çatlakların görünümünü en aza indirmek ve yaraların iyileşmesini hızlandırmak için kullanılmaktadır.¹⁹

12 Branche vd., "Potential Implications of Emerging Non-Traditional Childbirth Practices on Neonatal Health", 113338.

13 Stanley vd., "Understanding Placentophagy", 37; Paloma Elisama de Oliveira Morais vd., "Online Scientific Research on Placentophagy: A Bibliometric Analysis", *Rev Bras Ginecol Obstet* 46 (15 March 2024), e-rbgo4.

14 Morais vd., "Online scientific research on placentophagy", e-rbgo4.

15 Branche vd., "Potential Implications of Emerging Non-Traditional Childbirth Practices on Neonatal Health", 113338. Bu şirketlere örnek olarak *Placenta Benefits (PBi) Ltd* gibi bazı firmalar, plasentayı tüketim için hazırlama hizmeti vermekte ve kapsül hazırlama karşılığında 200 ile 400 dolar arasında ücret almaktadırlar. Morais vd., "Online scientific research on placentophagy", e-rbgo4.

16 Morais vd., "Online scientific research on placentophagy", e-rbgo4.

17 Mota-Rojas vd., "Consumption of Maternal Placenta in Humans and Nonhuman Mammals", 7-11.

18 Kapsüller üretilirken plasenta yıkanarak hazırlanmakta, kurutulmakta ve sonrasında ince şekilde öğütülerek kapsüllere yerleştirilmektedir. Placenta Practice, "Our Range of Placenta Remedies and Packages" (Erişim 26 Eylül 2024).

19 Placenta Practice, "Our Range of Placenta Remedies and Packages".

Plasenta yalnızca tüketim yoluyla değil modern teknolojik tıbbî imkanlar ışığında da tercih edilen atık bir maddedir. Plasentanın bu çok bileşenli hücrel ve biyokimyasal yapısı, geniş işlev yelpazesi ve bol miktarda materyal sağlaması, daima klinisyen ve araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Son 100 yıl içinde, plasentanın deneysel ve klinik uygulamalarına dair kayda değer bir tecrübe birikimi oluşmuştur.²⁰ Plasenta ilaç sektöründe de giderek daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Bunun sebebi ise mezenkimal kök hücreler²¹ ile hematopoetik hücreler²² açısından zengin bir kaynak olup²³ aynı zamanda çeşitli vitamin, mineral, amino asit ve hormon barındırmasıdır.²⁴ Plasenta kök hücreleri ise plasentanın dokusundan toplanan kök hücrelerdir.²⁵ Günümüzde plasentanın barındırdığı hücreler, yanıkların, diyabetik ülserlerin tedavisinde ve yaraların yenilenmesinde başarılı sonuçlar doğuracak şekilde kullanılmaktadır.²⁶ Bu konuda halihazırda devam eden birçok bilimsel araştırma, plasenta kaynaklı hücrelerin klinik uygulamalardaki potansiyelini belirleyen özgün özelliklerini gelecekte daha da gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedir.²⁷

Plasentaya dair devam eden bilimsel araştırma ve çalışmalar insan kaynaklı biyolojik maddeler saklanması ve ileride kullanılması süreçlerini de gündeme getirmiştir. İnsan biyolojik örneklerinin toplandığı ve giderek yaygınlaşan biyobankalar, insandan elde edilen biyolojik materyallerin yeni tanı ve tedavi yöntemleri ile çeşitli hastalık belirteçlerinin geliştirilmesinde biyomedikal araştırmalar için önemli bir kaynak haline gelmesine olanak sağlamıştır.²⁸ Bu gelişmelerle paralel olarak, plasentaya artan ilginin bir diğer sonucu olarak biyobankalarda plasenta bankaları da oluşturulmaya başlanmıştır. Doğum sonrası plasental dokuların bankada muhafaza edilmesi amacıyla oluşturulan plasenta bankaları yoluyla kendi hücrel materyalini muhafaza etme imkânları artmıştır.²⁹ Dondurularak bankalarda saklanan³⁰ bu dokuların ileride oluşabilecek sağlık sorunlarında terapötik amaçlarla kullanılması mümkün olabilmektedir.³¹ Doku bankaları, kamu ve özel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.³² Özel bankalar, plasentadan elde edilen kök hücre ve dokuları yalnızca kendi ailesi için finansal bir bedel karşılığında saklamak isteyen bireyler için kâr amacıyla oluşturulmuş özel kuruluşlardır.³³ Kamu bankaları ise devlet destekli olup hastane ve üniversiteye gibi kurumlara ait olan ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Kamu bankalarında plasenta ve ilgili doku ve kök hücreler, gönüllü olarak bağışlanmaktadır. Kamu bankacılığında örnekler, bağışçının kendisi veya ailesi için ayrılmamakta ve ihtiyacı olan hastaların tedavisinde kullanılmaktadır. Hücreler uygun bir alıcı tespit edilene kadar bu bankalarda saklanmakta ve daha sonra tedavi amacıyla alıcıya nakledilmektedir.³⁴ Bilhassa özel bankalar aşağıdaki başlıkta incelendiği üzere insan dokusundan ekonomik kazanç elde edilmesi yoluyla

20 Cells4Life, "What Is Placenta Banking?" (Erişim 26 Eylül 2024).

21 Mezenkimal kök hücreler (MSC'ler), rejeneratif tıpta geniş bir potansiyel sunan heterojen bir hücre grubudur. Katja Rebolj vd., "Hematopoietic stem cell and mesenchymal stem cell population size in bone marrow samples depends on patient's age and harvesting technique", *Cytotechnology* 70/6 (Aralık 2018), 1575-1583.

22 Hematopoetik kök hücreler, tüm kan hücresi tiplerine dönüşebilen, çok yönlü hücrelerdir. Ji Yoon Lee - Seok-Ho Hong, "Hematopoietic Stem Cells and Their Roles in Tissue Regeneration", *International Journal of Stem Cells* 13/1 (31 December 2019), 1.

23 Nathan, "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?", 95.

24 Sophia K. Johnson vd., "Placenta - Worth Trying? Human Maternal Placentophagy: Possible Benefit and Potential Risks", *Geburtshilfe und Frauenheilkunde* 78/9 (September 2018), 851.

25 MiracleCord, "Cord Blood Banking" (Erişim 12 Ekim 2025).

26 Cells4Life, "What Is Placenta Banking?"

27 Pogozhykh vd., "Placenta and Placental Derivatives in Regenerative Therapies", 9. Örneğin; kardiyovasküler hastalıklar, beyin yaralanmaları, artrit gibi birçok önemli rahatsızlık için şu an klinik denemeler yapılmaktadır. Cells4Life, "What Is Placenta Banking?"

28 Fabian J. S. van der Velden vd., "Biobanking and consenting to research: a qualitative thematic analysis of young people's perspectives in the North East of England", *BMC Medical Ethics* 24/47 (05 July 2023), 2.

29 Pogozhykh vd., "Placenta and Placental Derivatives in Regenerative Therapies", 9.

30 Nathan, "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?", 96.

31 Cells4Life, "What Is Placenta Banking?". Müşteri banka seçimini yaptıktan sonra, doğum sırasında yanında götürmesi için bir toplama kiti verilmektedir. Doğumdan sonra, plasenta dokusu, bebeğin kordon kanı ve kordon dokusu kite yerleştirilir ve kordon kanı bankasına gönderilmektedir. Burada dokular test edilmekte, işlenmekte ve uzun süreli kriyojenik depolama için hazırlanmaktadır. MiracleCord, "Cord Blood Banking".

32 Jorge Morales Pedraza - Marisa Roma Herson, "The Importance of Ethic in the Field of Human Tissue Banking", *Cell and Tissue Banking* 13/1 (March 2012), 104.

33 Nathan, "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?", 96. Maliyet açısından, Amerika Birleşik Devletleri'nde özel kök hücre bankacılığı için ilk toplama, işleme ve saklama ücretleri 300 ila 2.300 dolar arasında değişmektedir. Bankalar, yıllık 90 ila 150 dolar arasında saklama ücreti talep etmektedir. Göbek kordonu veya plasenta dokusunun saklanması durumunda, başlangıç ücretine ek olarak 800 ila 1.300 dolar civarında ek bir maliyet yansıtılmaktadır. Nathan, "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?", 96.

34 Nathan, "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?", 96.

ticari bir nesneye dönüştürülmesi açısından etik açıdan önemli tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

2. Plasentanın Kullanımın Etik Yönü

Plasentanın kullanım alanları içinde etik açıdan en yoğun tartışmalar, tıbbî uygulamalarda kullanımının giderek çeşitlenmesi ve kontrol edilmesi güç biçimde yaygınlaşması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum, plasentanın temini, kullanımı ve sınırlarına ilişkin pek çok etik sorunu da beraberinde getirmiş ve konuyu önemli bir etik tartışma alanı hâline dönüştürmüştür. Buna göre bu bölümde, plasentanın kullanımına dair ortaya çıkan etik tartışmalar ve olası riskler seküler etik bağlamında ele alınacaktır. Tekrara düşmemek adına İslâmî değerlendirmeler ise fıkıh başlığı altında ayrıca incelenecektir.

Plasentanın kullanımına ilişkin etik tartışmalar, büyük ölçüde çeşitli etik kuramsal yaklaşımlar temelinde ele alınmakta; bunlar arasında Beauchamp ve Childress tarafından geliştirilen “ilkecilik” (principlism) yaklaşımı yer almaktadır.³⁵ Her ne kadar bu yaklaşım önceki merkezi konumunu birçok konuda yitirmiş olsa da plasentanın kullanımına ilişkin etik değerlendirmelerde başvurulan temel çerçevelerden biri olma niteliğini sürdürmektedir. Bu ilkelerden özerklik, zarar vermeme ve adaletin plasenta kullanımı ile doğrudan irtibatı bulunmaktadır. Özerklik ilkesi bağlamında³⁶ plasenta sahibi olan kadının plasentayı kendi tasarrufuna mı yoksa başkasının tasarrufuna mı yönelik veya hangi amaçla kullanılacağına karar verme yetkisi bulunduğu sorgulanmaktadır. Etik açıdan sorgulanması gereken bir başka yönü ise hastane veya sağlık kuruluşlarında doğum yapan annelere aydınlatılmış onam (*informed consent*)³⁷ yapılmadan tıbbî eğitim, laboratuvar çalışmaları veya kök hücre çalışmaları için kullanılması ihtimalidir. Anne plasentayı atık bir ürün olarak değerlendirip atılmasına razı olmuş olsa dahi, bilgisi ve açık rızası olmaksızın tıbbî, farmakolojik, kozmetik ya da araştırma amaçlarıyla kullanılması etik açıdan kabul edilemez. Bununla birlikte, kişinin kendisine ait bir parça üzerinde karar verme yetkisinin bulunup bulunmadığı, bu yetkinin kaynağının ne olduğu, sınırlarının nasıl belirleneceği ve bu sınırları tayin eden iradenin kime ait olduğu soruları, etik açıdan tartışmalı ve farklı değerlendirmelere açık meseleler olarak varlığını sürdürmektedir.

Etik açıdan probleme neden olabilecek diğer bir durum ise “zararsızlık” ilkesinin ihlali riskidir. Zararsızlık ilkesine göre “kişilere zarar vermemek ve kişilerin zarara uğramasını önlemek” gerekmektedir.³⁸ Plasentofaji uygulamasının faydaları olduğuna dair bilimsel kanıtlar henüz yeterli düzeyde değildir. Faydaları olduğuna dair bilgiler daha çok kullanan kişilerin aktardığı tecrübelerle dayanmaktadır. Ayrıca plasentanın içerisinde zararlı olabilecek bazı kimyasal maddelerin bulunması ve sağlıklı koşullar altında saklanmadığında da mikrobiyal hastalıklara sebep olması gibi başka ciddi sağlık sorunları riski de taşımaktadır.³⁹ Bu sebeplerden dolayı hekimler, sağlık kuruluşundaki çalışanlar veya sektörel olarak plasentayı tüketime hazırlayan prepatörlerin annelere plasentalarını tüketmelerini tavsiye ve teşvik etmeleri halinde bu, “zararsızlık” ilkesi ile çelişmektedir. Zira özellikle hekimin hastaya fayda sağlamak ve zarardan kaçınmak veya zararı en aza indirmek ile ilgili etik bir yükümlülüğe sahiptir. Potansiyel olarak toksik etkileri olabilecek bir uygulamanın hekimler ve sağlık çalışanları tarafından tavsiye edilmesi etik açıdan doğru olmayabilir. Ayrıca dürüstlük ilkesi gereğince hekim-hasta ilişkisi bağlamında hekimler, bilgileri tarafsız bir şekilde bahsetmekle yükümlüdürler.⁴⁰ Bu bağlamda plasenta tüketiminin potansiyel zararlı etkiler taşıyabileceğine dair bilimsel bilgilerin de objektif bir şekilde paylaşılması gerekir.

Plasenta ile ilgili bir diğer etik sorun, insana ait bir parçanın ticarileştirilmesi (*commercialisation*) bağlamında ortaya çıkan etik kaygılardır. Günümüzde bazı ülkelerde doğumdan sonra plasentanın yasa dışı biçimde satıldığı uygulamalara rastlanabilmektedir. Plasentanın üçüncü kişilere veya kurumlara satılması, insana ait doku ve organların ticari bir metaya dönüştürülmesi anlamına gelmekte ve bu

35 Tom L. Beauchamp - James F. Childress, *Biyomedikal Etik Prensipleri* (İstanbul: Betim Yayınları, 2017), 20.

36 Basil Varkey, “Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice”, *Medical Principles and Practice* 30/1 (2021), 9.

37 Varkey, “Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice”, 9.

38 Beauchamp - Childress, *Biyomedikal Etik Prensipleri*, 228.

39 Mota-Rojas vd., “Consumption of Maternal Placenta in Humans and Nonhuman Mammals”, 7.

40 Varkey, “Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice”, 10.

durum insan onuru, bedensel bütünlük ve sömürü riski açısından ciddi etik sorunlar doğurmaktadır. Biyoetikte önemli bir ilke olan insan onuruna (*human dignity*)⁴¹ göre insan, doğuştan var olan bir değere⁴² sahiptir ve bu değer koşullara bağlı olmayan değişmez ve mutlak bir değerdir.⁴³ Bu bağlamda insan onuru, insana verilen değerlerin temel kaynağı olarak yorumlanabilir. İnsana ait bir parçanın ticari bir meta haline getirilmesi ise insanın değerini ve onurunu zedeleyici bir davranış olarak etik açıdan kaygılar yaratmaktadır.

İnsana ait parça ve dokuların ticarileştirilmesi bağlamında plasental hücre ve dokuların korunup daha sonra ortaya çıkma ihtimali olan hastalıklar için kişiye ve ailesine özel saklanması amacına hizmet eden “biyobankacılık” bağlamında da bazı riskler bulunmaktadır. Doku bankacılığı; insan onuru, özerklik, bedensel bütünlük ve mahremiyet gibi değerlere ilişkin çeşitli etik kaygıları beraberinde getirmektedir.⁴⁴ Biyobankalar, insan biyolojik örnekleri ve veriler açısından değerli depolar⁴⁵ olup saklanan plasental hücre ve dokular kişilere ait genetik ve biyolojik bilgiler içermektedir. Bu bankalarda saklanan bilgilerin bireyin rızası olmadan üçüncü kişilere aktarılması riski, kişinin onurunu,⁴⁶ mahremiyeti ve gizliliği zedelemek riskini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca “zararsızlık” ilkesi bağlamında kişisel mahremiyetin de korunması gerekmektedir. Mahremiyet; aynı zamanda kişinin kendi bedeni üzerindeki hakimiyet hakkı olan “bedensel bütünlük” (*body integrity*) anlamına gelmektedir.⁴⁷ Doku bankacılığı söz konusu olduğunda kişiye ait dokuların ve mahrem bilgilerin paylaşılma riski onurun ve gizliliğin ihlaline sebebiyet verdiği kadar bireyin bedensel bütünlüğü hakkının ihlali anlamına da gelmektedir. Bu da etik açıdan ciddi sorunlar teşkil etmektedir.

Kâr amacı güden özel doku bankacılığı sistemi kapsamında insana ait parçaların belirli bir finansal bedel karşılığında saklanması, etik açıdan ele alınması gereken önemli bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür uygulamalar, bankaların insan bedenine ait parçaları kâr amacıyla ticari bir metaya dönüştürmesini beraberinde getirmekte; insan dokularının ticarileştirilmesi ise insan onuruyla bağdaşmayan bir eylem olarak etik açıdan ciddi sorunlar barındırmaktadır. Ayrıca plasentaldan elde edilen doku ve kök hücrelerin bankalarda saklanması belirli bir finansal kaynak gerektirmektedir. Bu durum biyobankalara yalnızca sosyoekonomik durumu elverişli olan belirli grup insanın erişimi anlamına gelmekte ve toplumsal eşitsizlik riskini meydana getirmektedir. Oysa “adalet ilkesi”; kişilere adil, eşit ve uygun muamele davranılmasını gerektirmektedir.⁴⁸ Adalet ilkesinin çeşitli kategorileri bulunmakla beraber doku bankacılığı açısından en ilgili olanı dağıtıcı adalet (*distributive justice*)tir. Dağıtıcı adalet, sağlık hizmetlerinin adil, eşit ve uygun bir şekilde dağıtılmasını ifade etmektedir.⁴⁹ Doku bankacılığı söz konusu olduğunda dağıtıcı adaletten bahsetmek oldukça zordur. Bunun sebebi ise sosyoekonomik seviyesi düşük olan kişiler bu uygulamalardan faydalanamamakta ve bu da kaynakların ve hizmetin adil dağıtılmasını engellemektedir. Bununla beraber bankalarda saklanan plasental dokuların bireyin ve ailesinin kendi tedavisinde kullanılması için ihtiyaç halinde ileride kullanımına dair yeterli bir araştırma bulunmamaktadır.⁵⁰ Bu da ticari amaçlı olarak insanlara gerçekliği kesin olmayan

41 Etik literatürde ‘onur’ kavramı yaygın biçimde kullanıldığı için bu terim tercih edilmiştir. Bu çalışma, onur kavramına ilişkin terimsel tartışmaları ele almayı amaçlamadığından bu hususta ayrıntıya girilmemiştir. Ayrıntılı değerlendirmeler için bk. Tuba Erkoç Baydar, “Bedenden Cesede İnsan Onuru: Fıkhi Perspektiften Bir Analiz”, *Fıkıh ve Biyoetik: İslam Hukuku Bakımından Tıbbi Konularda Karar Verme Süreci-2*, ed. Hakan Ertin - Mustafa Bedir (İstanbul: İSAR Yayınları, 2021), 105-122.

42 Ryan Gillespie, “What Money Cannot Buy and What Money Ought Not Buy: Dignity, Motives, and Markets in Human Organ Procurement Debates”, *Journal of Medical Humanities* 40/1 (March 2019), 104.

43 Sebastian F. Winter - Stefan F. Winter, “Human Dignity as Leading Principle in Public Health Ethics: A Multi-Case Analysis of 21st Century German Health Policy Decisions”, *International Journal of Health Policy and Management* 7/3 (10 July 2017), 217.

44 Morales Pedraza - Herson, “The Importance of Ethic in the Field of Human Tissue Banking”, 104; Van der Velden vd., “Biobanking and consenting to research”, 2-7.

45 Van der Velden vd., “Biobanking and consenting to research”, 2.

46 Sharyl J. Nass vd., “The Value and Importance of Health Information Privacy”, *Beyond the HIPAA Privacy Rule: Enhancing Privacy, Improving Health Through Research*, ed. Sharyl J. Nass vd. (Washington: National Academies Press (US), 2009), 102.

47 Nass vd., “The Value and Importance of Health Information Privacy”, 103.

48 Beauchamp - Childress, *Biyomedikal Etik Prensipleri*, 380.

49 Varkey, “Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice”, 12.

50 MiracleCord, “Cord Blood Banking”.

bir tedaviyi vaat etmek anlamına gelmektedir. Dürüstlük ilkesi⁵¹ bağlamında plasental ürünlerin kullanan kişiye gerçekten fayda sağlayacağı ile ilgili kesin bilimsel bilgilerin sunulması beklenmektedir.

Etik açıdan geleceğe dönük üzerinde durulması gereken bir konu olarak da günümüzde sosyal medyanın etkisi ile gitgide yaygınlaşan plasenta kullanımının sosyal baskıya dönüşmesi gibi bir kaygı da oluşturabilmektedir. Hem annenin kendi plasentasını çeşitli şekillerde tüketimi açısından hem de kök hücre, rejeneratif tıp veya yeni ilaç geliştirme araştırmaları gibi amaçlar için bağışlaması açısından sosyal bir baskı oluşabilir ve özerkliği ihlal edebilir. Bu sebeple annenin bu kararı hiçbir geleneksel ya da toplumsal baskı altında kalmadan özgür iradesi ile verebilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak plasentofaji, plasentanın tıbbî amaçlarla kullanımı ve plasenta bankaları hem tıbbî hem de etik açıdan çok boyutlu analitik bir inceleme gerektirmektedir. Bu uygulamalar, özerklik, aydınlatılmış onam, açık rıza, zararsızlık, dürüstlük, adalet ve insana ait bir parçanın ticarileştirilerek meta haline dönüştürülmesi gibi bazı etik riskler meydana getirebilmektedir.

3. Plasenta Kullanımının Fikhî Yönü

3.1. Klasik Eserlerde İnsandan Ayrılan Parçaların Kullanımına Dair Hükümler

Klasik fıkıh eserlerinde, insan bedeninden ayrılan parçaların hükmü; necaset, insanın kerameti ve hürmeti ile insan sütü veya uzuvlarının satım akdine konu edilip edilemeyeceği gibi farklı fikhî zeminler çerçevesinde tartışılmıştır. Fukaha, insan bedeninden ayrılan parçaların fikhî hükmünü tırnak, kan, kemik, diş, saç, deri ve süt gibi örnekler üzerinden ele almış; buna karşılık plasentanın kullanımına dair doğrudan bir tartışmaya yer vermemiştir. Bu itibarla, plasentanın kullanımına ilişkin şer'î ölçütlerin belirlenmesinde, klasik dönem fakihlerinin mezkûr parçalar üzerinden yürüttükleri tartışmalar ve ortaya koydukları hükümler yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Bu çerçevede, söz konusu tartışmaların dayandığı temel terimlerden biri olan *kerâmetü'n-nas* kavramı plasentanın kullanımına dair fikhî değerlendirmelerde merkezi bir önem taşımaktadır. Fukaha, insanın saygınlığına büyük önem atfetmiş; bu saygınlığın yalnızca hayatta iken değil, ölümden sonra da devam ettiğini kabul etmiştir. Bu çerçevede insan bedenine ilişkin tartışmalar, yalnızca hayattayken değil, ölüm sonrasında da geçerliliğini koruyan saygınlık ilkesi etrafında şekillenmektedir. Fukahaya göre insanoğlu öldüğünde onun hürmeti sona ermez; bilakis, beni Âdem'e özgü keramet ve hürmet devam etmektedir.⁵² Bu yaklaşımın en somut tezahürlerinden biri cenazeye ilişkin hükümlerde görülmektedir. Nitekim ölünün yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesinin farz-ı kifâye olarak kabul edilmesi, insan bedeninin ölümlerle birlikte değerini ve mükerremliğini yitirmediğini ortaya koymaktadır.⁵³ Bu hususu açıkça dile getiren Hanefî fakih el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâiü's-sanâi'* adlı eserinde kişinin öldükten sonra yıkanmasının insanoğlunun saygınlığı sebebiyle olduğunu belirtmiştir. Zira ona göre insanın her bir uzvu muhterem olup cenaze namazının kılınması da bu muhteremliğin ve mükerremliğin ölüm sonrasında dahi devam ettiğinin bir başka göstergesidir.⁵⁴

Klasik fıkıh literatüründe *kerâmetü'n-nâs* ilkesine atfedilen önem kimi zaman zarûret hâlinde dahi insan bedeninin hürmetinin ihlâl edilemeyeceği yönündeki görüşlerde açıkça görülmektedir. Nitekim fukaha, aklıktan helâk olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan muztar bir kimsenin ölü bir insanın etini tüketmesine cevaz vermemiş ve bunun gerekçesini diri ile ölünün hürmet bakımından eşit kabul edilmesiyle temellendirmiştir.⁵⁵ Bu yaklaşım, Hz. Peygamber'in (sav) "Ölünün kemiğini kırmak, dirinin kemiğini kırmak gibidir."⁵⁶ hadisine istinaden fukahanın insanın saygınlığı ve beden dokunulmazlığı (*hurmetü'l-beden*) konusunda ne denli titiz bir tutum benimsediğini göstermektedir. Buna göre fukaha,

51 Varkey, "Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice", 10.

52 Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Mısır: Matbaa es-Saadet, t.y.), 20/109; Ebû'l-Ferec Şemsüddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-Kebîr 'ale'l-Muknî'*, thk. 'Abdülfettâh Muhammed el-Hulv - 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Türki (Kâhire: Hicr li't-tabâ'ati ve'n-Neşr, 1995), 15/157.

53 Erkoç Baydar, "Bedenden Cesede İnsan Onuru: Fikhi Perspektiften Bir Analiz", 119-120.

54 Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fi tertibi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 1/302.

55 İbn Kudâme, 15/157; Zeynüddîn el-Müneccî et-Tenûhî, *el-Mumtî' fi Şerhi'l-Muknî'*, thk. 'Abdülmelik b. 'Abdullah b. Dehîş (Mekke: Mektebetü'l-Esedi, 2003), 4/373.

56 Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dârü'l-İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, ts.), "Cenâiz", 63; Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), "Cenâiz", 64.

Müslüman veya kafir şeklinde ayırmaksızın insanın bizatihi kendisine saygınlık atfetmişlerdir. Bu konuda Mâlikî âlim Muhammed el-İlîş (ö. 1299/1882), ister Müslüman olsun ister kâfir olsun insanın ölüsünün ve dirisinin muhterem olduğunu ve bu konuda âlimlerin ittifak ettiğini söylemiştir.⁵⁷

İnsanın saygınlığı noktasında oldukça titiz davranan fakihler insandan ayrılan parçaları değerlendirirken de bu parçaları insanla eşit derecede tutmuşlardır. Hanefî fakih Serahsî (ö. 483/1090), bunu “İnsanın organları bizzat kendisinin hükmündedir.” şeklindeki ifade etmiştir.⁵⁸ Bu da organlara atfedilen saygınlığın derecesinin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Fukaha, insan parçalarına da insanın kendisine atfedilen saygınlıkla eşdeğer bir değer izafe ederek, bu parçalardan faydalanmanın meşruiyetini bu çerçevede tartışmışlardır. Zeyla’î (ö.743/1342), *Tebyînü’l-hakâ’ik* adlı eserinde insan parçalarından faydalanma hususunda iki farklı görüşün olduğunu aktarmıştır. Zeyla’î’ye göre bazı âlimler, insan parçalarından faydalanmanın caiz olmadığını onun necis olmasından ötürü söylerken, bazıları da bunu insanın saygınlığına aykırı olduğu için caiz görmemiştir. Kanaatini de ortaya koyan Zeyla’î, insanın mükerrem ve muhterem bir varlık olması hasebiyle ona ait olan bir parçanın kullanılmayacağını ifade etmiştir. Bu saygınlık ve kutsiyet ise Allah’ın Âdem oğullarını şereflendirmesi ve diğer varlıklar üzerinde üstün kılmasından kaynaklanmaktadır. İnsan parçalarından faydalanmak ise şerefli ve üstün bir varlık olarak yaratılan insana hakaret anlamına gelmektedir.⁵⁹ Görüldüğü üzere fukaha, insanın herhangi bir parçasının nesneleştirilmesine karşı çıkmış; insan bedenine ait unsurların kullanılmasını insan onuruyla bağdaşmayan bir tutum olarak değerlendirmişlerdir.⁶⁰

İnsana ait parçaların necis olup olmadığı noktasında Hanefîler necis olmadığı yönünde hüküm verirken Şafîiler de necis olduğuna hükmetmişlerdir. Örneğin, İmam Şâfi’î (ö. 204/820) insan saçının necis olduğunu ve ondan faydalanılması ve satılmasının caiz olmadığını ifade etmiştir. Hanefîler ise saçtan faydalanılması noktasında izin vermezken saçı necis olarak değerlendirmemektedir.⁶¹ Hanefîlere göre insana ait parçaların kullanılmayacağını sebebi necis olup olmamasından değil; insanın kerameti ve izzetine aykırı olduğundandır.⁶² Örneğin; Serahsî, “Bir insanın dişi buğday ile birlikte öğütülürse o buğdaydan yemek caiz olmaz.” demiştir. Bunun sebebi ise dişin necis olup olmaması değil; insanın saygınlığından kaynaklanmaktadır.⁶³ Aynı şekilde Hanefî âlim Aynî (ö. 855/1451), insan derisinin tabaklanıp çeşitli amaçlarla kullanımını ele almış ve İbn Hazm (ö. 456/1064)’ın İslam ümmetinin insan derisinin kullanımının haram olduğuna dair icmâ ettiği ifadesini aktarmıştır.⁶⁴ İnsan derisinin tabaklanmasının yasak oluşunu ise kerâmet ve hürmet gerekçesiyle caiz görülmemiştir.⁶⁵

Fakihler insan bedeninin saygınlığına vurgu yaparken genellikle beden parçalarından istifade etme ile bunların satışını birlikte değerlendirmişlerdir.⁶⁶ İnsana ait bir parçadan faydalanmak kadar onun satımına da izin vermemişlerdir. Şarap, domuz, meyte gibi nass ile yasaklanan maddelerden biri olan kanın da satışının haramlığı ve hukuken geçersiz olacağı hususunda fakihlerin görüş birliği bulunmaktadır.⁶⁷ Özellikle Hanefîler, beden parçalarının satılmasını ve hatta zarûret bulunmadıkça onlardan istifade edilmesi konusunda oldukça katı davranmışlar ve bunu beden saygınlığı ilkesine dayandırmışlardır.⁶⁸ Hanefîlere göre insan sütünün satımı da caiz değildir. Bunun nedeni ise insanın bütün cüzleri ile birlikte muhterem ve mükerrem bir varlık olması ve cüzlerinden birinin satım konu

57 Ebû Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İlîş, *Minehü’l-celîl alâ Muhtasari’l-Allâme Halîl* (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1984), 1/50.

58 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/125.

59 Ebû Muhammed ‘Osmân b. ‘Alî ez-Zeyla’î, *Tebyînü’l-hakâ’ik Şerhu Kenzü’l-Dekâik* (Kâhire: el-Matba’atü’l-Kübra el-Emîriyye, 1896), 4/51.

60 Tuba Erkoç Baydar, *Bu Can Kimin?* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 83.

61 Hüseyin b. Ali es-Siğnâkî, *en-Nihâye fî Şerhi’l-Hidâye* (b.y.: y.y., 2014), 1/120.

62 Siğnâkî, *en-Nihâye*, 1/120-121.

63 Siğnâkî, *en-Nihâye*, 1/121; Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr ‘ale’l-Dürri’l-muhtâr: şerh-i Tenviri’l-ebâr: Hâşiyetu İbn Âbidîn* (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1966), 1/204.

64 Ebû Muhammed Bedrüddîn el-‘Aynî, *el-Binâye fî Şerhi’l-Hidâye*, thk. Eymen Sâlih Şa’bân (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), 1/418.

65 İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 1/204.

66 Merve Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 97.

67 Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 1/63.

68 Ebû Bekr Alâeddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü’l-fukahâ* (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1984), 1/52; Burhâneddin b. Abdilazîz el-Buhârî, *el-Muhîttü’l-burhânî fi’l-fikhî’n-Nu’mânî*, thk. Ahmed İzzu İnâye ed-Dımaşkî (Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 2003), 2/28.

olarak tahkir edilmemesi gerektiğidir.⁶⁹ Fakat bu noktada Şafililer farklı düşünmekte ve sütün satışına izin vermektedirler. Onlara göre süt kendisinden istifade edilmek üzere yaratılan bir madde olduğu için satışı caizdir.⁷⁰

Klasik dönemin tıbbî ve ilmî imkânları dikkate alındığında, günümüzde plasenta kaynaklı ürünlerin kapsül, ilaç veya kök hücre temelli tedavi yöntemleri gibi farklı formlarda kullanımına imkân tanıyan uygulamaların söz konusu olmadığı görülmektedir. Buna karşılık, dönemin tedavi anlayışı ve mevcut imkânları çerçevesinde saç, kan, tırnak ve kemik gibi insana ait bazı unsurların belirli durumlarda tedavi amacıyla kullanılabilirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Zeyla'î, kemiklerle tedavi meselesine temas etmiş; kemiğin İslâmî usullere uygun şekilde kesilmiş bir hayvandan elde edilmiş olması ya da meytete ait bulunması arasında bir ayırım yapmaksızın, kemiğin kurumuş ve üzerinde yağ kalmamış olması şartıyla tedavi amacıyla kullanılmasını caiz görmüştür. Ancak tedavide domuz kemiği ve insan kemiğinin kullanılmasını haram kabul etmiştir. Bunun gerekçesi ise domuzun aynî necis olması sebebiyle kemiklerinin de necis hükmünde değerlendirilmesidir. İnsan kemiğinin kullanımı ise insanın mukaddesiyeti ve izzeti ilkesiyle bağdaşmadığı için câiz görmemiştir.⁷¹ Buna karşılık İmam Şâfiî (ö. 204/820) tedavi bağlamında daha farklı bir değerlendirme ortaya koymuştur. Onlara göre sökülmüş bir dişin yerine öncelikle eti yenen ve usulüne uygun şekilde kesilmiş bir hayvana ait dişin yerleştirilmesi câizdir. Böyle bir imkân bulunmadığı takdirde ise başka bir insana ait dişin kullanılmasına da mümkündür.⁷² Ek olarak dişin diyetiyle ilgili bir meselede, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) görüşünü tartışan İbn Kudâme (ö. 620/1223), bir kimsenin düşen dişi yerine başka bir insana ait bir dişin, hayvan dişinin veya kemiğinin yerleştirilmesi hâlinde doğacak diyet meselesini tartışma konusu yapmıştır. Ahmed b. Hanbel'e nispet edilen görüş ise, düşen dişin yerine başkasına ait bir dişin kullanılmasının caiz olabileceğidir.⁷³ Bu görüşlerden anlaşıldığı üzere, fakihlerin insana ait bir uzvun veya dokunun tedavi amacıyla kullanılmasını, zorunlu hâllerde bir çare olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

İnsan hayatı, bedeni ve organlarına yapılan yönelik her türlü zarar, Şeriat tarafından yasaklanmakta ve bu yüzden zaruri hallerde insanın canının korunması (*hifzu'l-nefs*) esas alınmaktadır.⁷⁴ Fakihler de insan hayatına verdikleri büyük önemi ve hayatın korunmasına yönelik gösterdikleri titizliği açıkça ortaya koymuşlardır. Fukaha, İslam hukukunun önemli prensiplerinden biri olan "*Zarûretler, memnû olan şeyleri mubah kılar.*" prensibi gereğince zarûret halinde yasak olan şeyleri geçici olarak esnetmişlerdir. Bu bağlamda ıztırâr halinde canın helakını önlemek amacıyla haram yiyeceklerin tüketilmesi konusunda icmâ etmişlerdir.⁷⁵ İmam Şâfiî *el-Ümm* adlı eserinde ıztırâr hallerini; "kişinin öleceğini, zayıf düşeceğini, yürüyüp kalkamayacağını, arkadaşlarına yetişemeyeceğini veya hastalanacağını düşündüğü haller olarak tanımlamaktadır.⁷⁶ Bu tanımdan yola çıkarak insanı zayıflatan ve acze düşüren "hastalık halinin" da ıztırâr hallerinden olduğu sonucuna varılabilir. Zira insanda hastalık halinde insanda kuvvet ve kudret kaybı meydana gelmekte ve bedeni zayıf düşürerek acziyet oluşmaktadır.

Fukahanın, güvenilir ve alanında uzman Müslüman bir hekimin kan, idrar veya leş gibi normal şartlarda haram ya da necis kabul edilen unsurlarla tedavi yoluyla şifa sağlanabileceğini bildirmesi ve helal bir alternatifin bulunmaması hâlinde, bu tür maddelerle tedavinin caiz olabileceği belirtilmesi canın korunmasına atfedilen önemle bağlantılıdır.⁷⁷ Nitekim Şirbînî (ö. 977/1570) *Muğni'l-Muhtâc* adlı

69 Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, 5/145; Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekr Merginânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî* (Beyrut: Dârü lhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y.), 3/46.

70 Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-muhezzeb* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1926); Muhammed b. Ahmed eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rife Me'âni'l-Minhâc* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/343.

71 Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 6/33.

72 Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1983), 1/71.

73 Ebû Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1997), 12/137.

74 Serahsî, *el-Mebsût*, 1/47.

75 Ebû Muhammed 'Abdurrahmân el-Makdisî, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde* (Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2003), 499.

76 Şâfiî, *el-Ümm*, 2/276.

77 'Aynî, *el-Binâye*, 12/271; Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/50; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Ferrâ' el-Begavî, *et-Tehzîb fî Fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavved (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 8/73; Siğnâkî, *en-Nihâye*, 23/131; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/228.

eserinde “Muztar, başka leş bulamazsa ölü insan eti yiyebilir” demiştir”. Bunun gerekçesi olarak ise canlıya gösterilen hürmetin, ölüye gösterilen hürmetten daha büyük olduğunu ifade etmiştir.⁷⁸ Şirbînî, verdiği bu örnekle canlı bir insanın hayatının kurtarmanın ölü bir insanın hürmetinden öncelikli olduğunu ortaya koymuştur. Ancak daha önce mezkûr olduğu üzere bazı fukaha, açlıktan helâk olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan muztar bir kimsenin ölü bir insanın etini tüketmesine cevaz vermemiş ve bunu, diri ile ölü hürmet bakımından eşit kabul edilmesiyle temellendirmiştir. İlk bakışta bu iki yaklaşım birbiriyle çelişiyor gibi görünse de her ikisi de insanın kerametinin korunması ilkesini esas almaktadır. Ne var ki bu ilkenin zarûret hâlinde nasıl işletileceği noktasında farklı bir yöntem benimsenmiştir. Bir görüş, ölü ile diri arasındaki hürmeti eşit kabul ederken; diğer görüş ise zarûret hâlinde hürmetler arasında bir terâtübün bulunduğunu esas almakta ve canlı bir insanın hayatını korumayı, ölü bir insanın beden bütünlüğüne gösterilecek hürmetten öncelikli görmektedir.

Bununla birlikte, insan bedeninin saygınlığı ve dokunulmazlığı çerçevesinde, bireyin kendi bedeni üzerinde tasarruf yetkisine sahip olup olmadığı meselesinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira insan bedeninden ayrılan bir parça olarak plasenta üzerinde gerek kişinin kendi hayatını gerekse başkasının hayatını kurtarmaya yönelik tasarruflarda bulunmanın meşruiyeti, insan bedenine ve beden parçalarına atfedilen saygınlık ilkesinin kapsamıyla doğrudan ilişkili olup, fikhî açıdan önemli ve tartışmalı bir alanı teşkil etmektedir.

3.2. Beden Üzerinde Tasarruf Yetkisi

İslâm düşüncesinde insanın varlığı, dinin temel referansları doğrultusunda amaçlı ve sorumluluk yüklü bir çerçeve içinde anlamlandırılmaktadır. İnsanın boşuna yaratılmadığını, her nefsin ölümü tadacağını ve nihayetinde ebedî bir hayat için yeniden diriltileceğini bilmesi, bireyin hayatına anlam yüklediği gibi onu eylem ve tasarruflarından sorumlu bir özne hâline de getirmektedir. Bu bağlamda sorumluluk düşüncesi, insan özgürlüğünün çekirdeğini oluşturmakta; bir başka deyişle İslâm’da sorumluluktan bağımsız bir özgürlük anlayışı kabul edilmemektedir. İnsanın kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisi de bu sorumluluk bilinciyle sınırlı olup yalnızca bireysel irade ve arzular çerçevesinde değerlendirilemez. Zira bireyin bedeni üzerindeki tasarrufları hem Yaratıcı’ya karşı yükümlülükleri hem de toplumsal ve hukukî sorumluluklarıyla irtibatlıdır. Bu çerçeve, plasentanın kullanımı gibi insan bedenine ait unsurların tasarruf konusu edilmesinde, özerklik iddiasının sınırları fikhî açıdan yeniden düşünülmesini gerekir.

Bu bağlamda, fıkıh literatüründe insanın irade ve temyiz yetisine sahip bir varlık olduğu kabul edilmekle birlikte, bu yetinin Yaratıcı’nın mutlak kudreti ve kamu menfaati ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla insan otonomisi bütünüyle reddedilmiş değildir. Ancak insanın kendisi ve özellikle bedeni üzerinde sınırsız bir tasarruf yetkisine sahip olduğu da söylenemez. Zira özgür irade ve akletme vasfına sahip olan insan, yeryüzünü imar ile sorumlu tutulmuş; bu sorumluluk çerçevesinde iyi ile kötüyü ayırt edebilen bir fail olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, insanın kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisinin mahiyeti, insan bedenine atfedilen saygınlık ve dokunulmazlık ilkeleri sebebiyle daha ihtiyatlı bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.⁷⁹ Bu çerçevede, fıkıhta şahıslara tanınan yetki ve yükümlülükleri ifade eden hak kavramının, insan bedeni söz konusu olduğunda nasıl anlamlandırıldığı; özellikle kişinin kendi bedeninden bir parçayı kullanmasına ilişkin klasik fikhî tartışmalar üzerinden açıklığa kavuşturulacaktır. Nitekim bu tartışmalar, insan bedeninin mutlak surette dokunulmaz bir varlık mı olduğu, yoksa belirli şartlar altında sınırlı bir tasarrufa konu edilip edilemeyeceği sorusuna ışık tutmaktadır.

İnsanın bedeni üzerindeki tasarruf yetkisinin sınırlarını belirleme bağlamında fakihler, ıztırâr hâlindeki bir kimsenin hayatını kurtarmak amacıyla kendi bedeninden bir parçayı kullanmasının fikhî hükmünü tartışma konusu yapmışlardır. Örneğin Ebû İshak eş-Şîrâzi (ö. 476/1083), *Müzehheb* adlı eserinde, bu konuyu tartışırken, iki farklı görüş olduğunu belirtmiştir. Buna göre bazı fakihler,

⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmû’*, 9/38; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/160.

⁷⁹ Tuba Erkoç Baydar, “Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslâm Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım”, *Darulfunun İlahiyat* 29/2 (2018), 269-286.

korunması gereken en üstün maslahatın can olduğu gerekçesiyle, ıztırâr hâlinde kişinin kendi bedeninden bir parçayı kullanmasına cevaz vermiştir. Buna karşılık diğer bir grup fakih ise, bu tür bir tasarrufa izin vermemiştir.⁸⁰ Söz konusu ihtilaf, zarûret hâlinde dahi insan bedeni üzerindeki tasarruf yetkisinin sınırsız olup olmadığı sorusu etrafında şekillenmektedir. Bazıları, en üst maslahat olan canı kurtarmak gayesi için buna cevaz verirken bazıları hiçbir surette izin vermemişlerdir. Nitekim İbn Kudâme (ö. 620/1223) Şâfiîlerin buna izin verdiğini aktarmış ama kendisi buna muhalif bir görüş sunmuştur. Ona göre “Eğer muztar kimse hiçbir şey bulamazsa, kendi uzuvlarından bir kısmını yemesi ona helâl olmaz.” Çünkü kişinin kendi uzvundan yemesinin onu öldürebileceğini ve kendi bedeninden yemesiyle hayatta kalacağını da kesin olmayacağını aktarmıştır.⁸¹ Bu yaklaşım, yukarıda fakihlerin insanın organlarının ve bedeninin saygınlığı ile dokunulmazlığına ilişkin ortaya koydukları hükümlerle birlikte değerlendirildiğinde, beden üzerindeki tasarruf yetkisinin sınırlı olduğunu açıkça göstermekte ve insanın kendi bedenine yönelik yok edici müdahaleleri kapsamadığını göstermektedir.

Esasında fakihlerin insan bedeni üzerindeki tasarrufa yaklaşımını, yukarıda ele alınan beden saygınlığı ve hürmeti ilkeleriyle iç içe geçmiş şekilde yorumlamak mümkündür. Zira insan bedeni söz konusu olduğunda bu ilkeler birbirinden ayrılamaz niteliktedir. Bu bağlamda, yukarıda zikredildiği üzere, saç üzerinde tasarrufu tartışan fakihler, insanın kerâmetine atıfla, saç atık hâline gelmiş olsa dahi onun kullanımına ve satışına izin vermemişlerdir.⁸² Benzer şekilde, ölüm sonrasında insan derisinin kullanımı meselesinde de deri atık hâline gelmiş olsa bile ondan istifade edilmesini câiz görmemişlerdir.⁸³ Fakihlerin tasarrufla beraber satışa da izin vermemeleri, satışın beden üzerindeki tasarrufun bir yansıması olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla insan bedenine ait bir parça, atık niteliği taşısa dahi bu parça üzerindeki tasarruf sınırlandırılmaktadır. Böylece fikhî düşüncede beden, üzerinde sınırsız tasarrufta bulunulabilecek bir mülk değil, korunması başlı başına amaç olan emanet bir değer olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu görüşün istisnası ise İslâm’da en üst mertebedeki maslahat olan insan hayatının korunmasının söz konusu olduğu durumlardır. Bu bağlamda insanın açlık hâlinde kendi bedeninden bir parça yemesine cevaz veren fakihlerden olan Şîrâzî’ye göre, muztar kimsenin yaşamını sürdürebilmesi amacıyla vücudundan bir parça kesmesi caizdir. Şîrâzî bu görüşünü, boğazına yabancı bir cisim kaçan bir kimsenin hayatını kurtarmak amacıyla bedeninden bir parça kesmesine izin verilmesi örneğine kıyasla temellendirmektedir. Nitekim böyle bir durumda, hayatın korunması maksadıyla bedene müdahale meşru kabul edildiği gibi, şiddetli açlık hâlinde de kişinin canını muhafaza etmek için benzer bir tasarrufa izin verilmesi mümkündür.⁸⁴ Tedavi bağlamında da benzer şekilde *ez-Zahîre*’de yer alan bir örnek, fakihlerin insan bedeni üzerinde tasarrufu tedavi amacıyla sınırlı olarak câiz gördüklerini göstermektedir. Buna göre, kendi düşen dişinin yerine köpeğin dişini takan kimsenin bu fiili câiz kabul edilmemiş ve kişinin kendisine ait dişin takılması önceliklendirilmiştir. Hatta köpeğin dişinin zarar vermeden çıkarılması hâlinde çıkarılması ve kişinin kendi dişinin takılması ifade edilmiştir.⁸⁵ Bu yaklaşımlar insan bedeninin mutlak anlamda dokunulmaz bir tasarruf alanı olmadığını, ancak hayat kurtarmak ve tedavi gibi zarûret hâllerinde sınırlı bir tasarrufa konu olabileceğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Bu bağlamda bazı fukahânın insanın kendi hayatını korumak amacıyla zaruret hâlinde kendi bedeni üzerindeki tasarrufa ve tedavi amacıyla kendi dişinin kullanılmasına cevaz vermesi dikkate alındığında, benzer bir yaklaşımın başkasının hayatını kurtarmaya yönelik tasarruflar açısından da geçerli olup olmayacağı sorusu gündeme gelmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de hayatın korunmasına ilişkin ilkesel vurgular, başkasının hayatının muhafazasının İslâm hukukunda merkezi bir değer olarak kabul edildiğini açıkça göstermektedir. Bu noktada “Her kim bir kimseye hayat verirse, bütün insanlara hayat

80 Ebû İshak eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/456.

81 Makdisî, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, 27/247.

82 Siğnâkî, *en-Nihâye*, 1/120-121.

83 İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/204.

84 Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/456.

85 Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Mısırî İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzî'd-Dekâik* (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-İslamiyye, ts.), 8/233.

vermiş gibi olur"⁸⁶ ayeti merkezî bir referans noktası olarak değerlendirilebilir. Bu ayet, başkasının hayatını kurtarmanın İslâm'da ne denli yüce bir mertebeye sahip olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, insana ait bir parçanın tedavi amacıyla ve zarurî bir gerekçeye dayanarak kişinin kendi tasarrufuna konu edilebilmesine nasıl ki belirli şartlar altında izin veriliyorsa, eylemin maksadının "hayat kurtarmak" olması hâlinde, aynı ilke doğrultusunda başkasının canını muhafaza etmeye yönelik kullanımlara da zarûret sınırları çerçevesinde şer'an cevaz verilebileceği söylenebilir. Benzer şekilde bazı fakihler, bir kimsenin düşen dişi yerine başka bir insana ait bir dişin kullanılmasının câiz olabileceği görüşünü benimsemiştir.⁸⁷ Bu görüşlerden de anlaşıldığı üzere fakihler, insana ait bir uzvun veya dokunun tedavi amacıyla kullanılmasına, zaruret hâllerinde ve sınırlı biçimde tasarruf edilmesine izin vermişlerdir. Böylece insan bedenine ilişkin tasarruf yetkisinin mutlak olmadığı, ancak sağlığın ve hayatın korunması gibi üstün bir maksat söz konusu olduğunda sınırlı ve amaçla kayıtlı bir yetki alanı tanıdığı ortaya çıkmaktadır.

Buna göre mezkûr yaklaşımlardan yola çıkarak klasik dönem fakihleri, insan bedeni üzerinde tasarruf konusunda oldukça katı ilkeler geliştirmiş, insan bedeninin ve ona ait parçaların dokunulmazlığı ile saygınlığını her fırsatta vurgulamışlardır. Bu çerçevede, genel ilke olarak bedenin kutsallığını ihlâl edecek her türlü müdahale yasak kabul edilmiştir. Ancak fakihler, söz konusu ilkelere güçlü biçimde bağlı olmakla birlikte, zarûret gibi bazı istisnaî durumları dikkate alarak belirli müdahalelere sınırlı ölçüde cevaz vermişlerdir. Zira kimi hâllerde gerek kişinin kendisi gerekse başkasının hayatının korunması söz konusu olduğunda, beden üzerindeki tasarruf yetkisi istisnaen doğmakta ve dokunulmazlık ilkesine geçici ve amaçla kayıtlı bir sınırlama getirilebilmektedir. Bu noktada, insan bedenine ait bir parça olan plasentanın tedavi amacıyla kullanımı meselesi "bedenin saygınlığı ve dokunulmazlığı" ilkesi bağlamında hassas bir dengeyi zorunlu kılmaktadır. Zira bu ilke, plasentanın kullanımına doğrudan cevaz vermeyi zorlaştırmakta; buna karşılık hayatın korunması gibi üstün bir maksat söz konusu olduğunda, daha güçlü bir gerekçeye ihtiyaç duyulmaktadır.⁸⁸ Nitekim aşağıdaki başlıkta geleceği üzere modern kurumsal fetvalarda, plasentanın tedavi maksadıyla kullanımının meşruiyet zemini çoğunlukla zarûret ilkesi üzerinden temellendirilmektedir. Bu yaklaşımda, plasentanın mutlak surette tasarrufa açık bir nesne olarak görülmediği; ancak hastalık, acizyet ve tedavi hâllerinde, insan hayatını koruma amacıyla sınırlı ve kontrollü bir şekilde kullanımına cevaz verilebileceği kabul edilmektedir.

Sonuç olarak fukaha, insanı mükerrem ve muhterem bir varlık olarak nitelendirmiş ve insanın sahip olduğu bu saygınlığı yalnızca şahsına değil, ona ait uzuv ve parçalara da teşmil etmiştir. Bu çerçevede insana ait uzuvlara keramet ve hürmet atfedildiği görülmektedir. Fukahânın ortaya koyduğu hükümlerden hareketle, nasıl ki insandan ayrılan saç, deri, diş ve süt gibi parçalar mükerrem ve muhterem kabul ediliyorsa, insandan ayrılan bir parça olan plasentanın da aynı saygınlığa sahip olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu nedenle plasentanın kullanımı, ilke olarak, diğer insan uzuvlarının kullanımında olduğu gibi insanın kerameti ve hürmetiyle irtibatlıdır. Bununla birlikte fukaha, insan bedenine ait maddelerin kullanımına genel olarak haram hükmü vermekle beraber, ıztırâr hâlinde ve tedavi amacıyla bu yasağa istisna getirmiş; söz konusu istisnayı *hifzu'n-nefs* ilkesi çerçevesinde temellendirdiği görülmüştür. Bu yaklaşım, onların insan hayatına verdikleri önemi ve bu konuda gösterdikleri titizliği açıkça yansıtmaktadır. Nitekim insan hayatının söz konusu olduğu durumlarda, normal şartlarda haram kabul edilen bazı madde ve fiillerin, ıztırâr hâlinin varlığıyla birlikte geçici olarak mubah olabileceği ifade edilmiştir. Özellikle ıztırâr hâllerinden biri olan hastalık durumunda, bedenden ayrılan maddelerin sınırlı ve ölçülü biçimde kullanımına izin verilmiştir. Buradan hareketle, insan bedeninden ayrılan ve normal şartlarda atık olarak değerlendirilen plasentadan elde edilen kök hücre ve dokuların, hayatı koruma veya bir hastalığı tedavi etme amacı taşıması ve helal bir alternatifin bulunmaması hâlinde, zarûret kapsamında kullanımına cevaz verilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

86 Mâide 5/32.

87 Şafî, *el-Ümm*, 1/71; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/137.

88 Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli*, 110.

Buna karşılık, kişinin kendi plasentasını tüketmesi anlamına gelen plasentofaji bağlamında farklı bir değerlendirme söz konusudur. Her ne kadar bazı fakihler, ıztırâr hâlinde kişinin kendi uzvunu tüketmesini mübah gören görüşler ileri sürmüş olsalar da plasentofajiyi tercih edenlerin öne sürdükleri gerekçeler, plasenta tüketimini zorunlu kılacak nitelikte gerçek bir ıztırâr hâli olarak değerlendirilememektedir. Bu sebeple plasentofaji uygulaması, şer'an sakıncalı bir durum ortaya koymaktadır. Buna ek olarak bazı ülkeler de illegal de olsa plasenta satımının yapılması veya plasental dokuların ileride kullanılmak üzere belirli bir bedel karşılığında bankalarda depolanması uygulamaları insan dokusunun ticari bir meta hâline getirilmesi sonucunu doğurmaktadır. İnsan bedenine ve ona ait parçalara atfedilen keramet ve hürmet ilkesi dikkate alındığında, bu tür uygulamaların şer'an caiz olmadığı söylenebilir. Zira plasentanın satım akdine konu edilerek ticari bir nesneye dönüştürülmesi, insanın saygınlığını zedeleyici bir eylem olmaktadır. Sonuç olarak plasenta, tıbbî bir zorunluluk ve zarûret hâli oluşmadığı sürece ne keyfî biçimde tüketilebilir ne de ticari bir meta hâline getirilebilir.

3.3. Modern Fetva Kurullarının Yaklaşımları

Modern teknolojik gelişmelerle beraber plasentofaji ve plasental doku ve kök hücrelerin tıbbî olarak kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Klasik fıkıh eserlerinde dönemin teknolojik imkanları göz önünde bulundurulduğunda bu tür meselelere doğrudan temas bulunmamaktadır. Bu sebeple çağın meselelerine çözümler üretmeye çalışan modern fetva kurumlarının fetvaları oldukça önemlidir.

Plasentanın kullanımı ile ilgili olarak fetva kurumları bu konuyu necis olup olmaması açısından ve insanın saygınlığı ve hürmeti açısından ele almışlardır. Bu konuda ulaşabildiğimiz en eski karar İslam Âlimleri Birliği'nin (*Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî*) Mekke-i Mükerrreme'de 13. Dönem toplantısında 8 Şubat 1992 tarihindeki 2 numaralı kararıdır. Plasenta meselesini "el-Karârü's-sânî bi-şe'ni hükmi'l-istifâdeti mine'l-meşîmeti fî'l-icrâ'âtî't-tıbbiyye"⁸⁹ başlıklı kararında ele alan Birlik, plasentadan elde edilmiş olup ağızdan alınan veya damar içine enjekte edilen ilaçların yalnızca "zarûret" hâlinde kullanılmasının caiz olduğu belirtilmiştir. Fakat fetvada plasentanın necis bir madde olup olmadığı ve mükerrrem ve muhterem olan insanın bir parçası olan bu organın hükmünün ne olduğuna dair şer'î ilkelere yer verilmemiştir. Bu da fetvanın kapsamını daraltmıştır. Yine aynı fetva kurumu, 13-17 Aralık 2003 tarihleri arasında Mekke'de gerçekleştirdiği 17. oturumunda "el-Karârü's-sâlis bi-şe'ni'l-halâya'l-ciz'iyye" başlıklı ve 99 (3/17) numaralı kararda⁹⁰ kök hücreler" konusunu ele almıştır. Kök hücrelerin tedavi amacıyla kullanımının şer'î hükmünün değerlendirildiği kararda ilk önce kök hücre kaynaklarından bahsedilmiştir. Kök hücre kaynakları arasında plasenta veya göbek kordonu da sayılmıştır. Kararda "kaynağı meşru olduğu sürece, tedavi ve meşru bilimsel araştırmalar için kök hücrelerin elde edilmesi, çoğaltılması ve kullanılması caizdir" denmiştir. Ancak bu tür amaçlar için kullanımında anne ve babanın izni şart koşulmuştur. İslam Âlimleri Birliği'nin tıbbî amaçlarla plasental kök hücrelerin kullanılmasına izin verdiği bu kararında plasenta ve göbek kordonunu kaynak olarak meşru kabul etmesinden yola çıkarak plasentayı tahir kabul ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Suudi Arabistan Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan ve İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren *Merkezü't-Temeyyüz el-Bahsî fî Fikhî'l-Kadâyâ el-Mu'âsıra*, 28 Nisan 2021 yılında yayımladığı plasentadan yararlanmak hakkında verdiği kararda⁹¹ hüküm olarak İmam Muhammed bin Suud İslâm Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmış olan Muhammed b. Salih el-Useymîn'e (1929-2001) plasentanın kanser tedavisi veya yüz kırışıklıklarının giderilmesi amacıyla muhafaza edilmesinin hükmü ile ilgili soruya verdiği cevabı aktarmıştır. Useymîn, bunu kullanmakta şer'an bir sakınca bulunmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak insandan ayrılan plasentanın hükmü

89 Râbitatü'l-Âlemü'l-İslâmî - el-Mecma'u'l-Fikhîyyü'l-İslâmî, "el-Karârü's-sânî bi-şe'ni hükmi'l-istifâdeti mine'l-meşîmeti fî'l-ağrâzi't-tıbbiyye", *Karârâtü'l-Mecma'î'l-Fikhîyyi'l-İslâmî bi-Mekketi'l-Mükerrreme fî devratihî'l-İsrîn (1977-2010)* (Mekke: el-Mecma'u'l-Fikhîyyü'l-İslâmî, 2010), 313.

90 Râbitatü'l-Âlemü'l-İslâmî - el-Mecma'u'l-Fikhîyyü'l-İslâmî, "el-Karârü's-sâlis bi-şe'ni'l-halâya'l-ciz'iyye", *Karârâtü'l-Mecma'î'l-Fikhîyyi'l-İslâmî bi-Mekketi'l-Mükerrreme fî devratihî'l-İsrîn (1977-2010)* (Mekke: el-Mecma'u'l-Fikhîyyü'l-İslâmî, 2010), 429-431.

91 Merkezü't-Temeyyüz el-Bahsî fî Fikhî'l-Kadâyâ el-Mu'âsıra, "el-İntifâ' bi'l-meşîme" (28 Nisan 2021).

hususunda ise “Âdemoğluna ait olan şeyin ölüsü temizdir, necis değildir.” cevabını vermiştir.⁹² Bu fetvada, plasenta, tedavi ve yüz kırışıklığını gidermek amacıyla kullanılması şer’i olarak meşru kabul edilmiş ve plasentaya tâhir hükmü verilmiştir. Kararda yüz kırışıklığını gidermek tedavi kapsamında mı yoksa kozmetik kapsamında mı değerlendirilmiş buna dair bir bahis yer almamaktadır.

Ürdün Fetva Kurumu’nun 2013 yılında verdiği 2796 numaralı “Hükmü isti’mâli meşîmeti’l-cenîn’il-beşerî fi’l-müstahdarâti’t-tıbbiyye ve’t-tecmîliyye”⁹³ adlı kararda insana ait plasentasının, tıbbî veya kozmetik amaçlarla kullanılmasının dinî hükmü hakkındaki soruya insana ait plasentanın tıbbî ve kozmetik ürünlerde kullanımında asıl olanın haram olduğu ifade edilmiştir. Bunun sebebi plasentanın Allah Teâlâ’nın şerefli ve dokunulmaz kıldığı insanın bir parçası olmasıdır. Nitekim ayette “ademoğlunun şerefli bir varlık olarak yaratıldığı” buyrulmuştur.⁹⁴ Fakat tıbben zarûret hâli oluşması ve helal hiçbir alternatifin bulunmadığı durumlarda, plasentanın yalnızca tedavi amaçlı kullanılması caiz görülmüştür. Bununla birlikte, insan plasentasının herhangi bir şekilde satışı ve ticareti caiz değildir. Zira bu tür bir işlem, insan onurunu zedeleyici ve Allah’ın insana verdiği değere aykırı bir tutumdur. Bu sebeple, plasentanın ancak gönüllü bağış yoluyla, güvenilir ve yetkili sağlık kurumlarına tedaviye yönelik kullanılması için verilmesi uygun görülmüştür. Fakat bu süreçlerin de suistimal edilmemesi için sürekli denetlenmesi gerekir ki, bu mesele haram bir ticarete dönüşmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu karara göre, insan plasentasının kozmetik amaçlarla kullanımı haram kabul edilmiş; yalnızca tıbbî zarûret hâlinin bulunması durumunda kullanımına cevaz verilmiştir. Ayrıca plasentanın satışı meşru görülmemiş, temininin ise ancak bağış yoluyla mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu durum, söz konusu iznin organ bağışında olduğu gibi yalnızca tedavi amaçlı ve istisnâ bir izin olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Mısır Fetva Kurumu’nun 20 Eylül 2015 yılında ceninden veya embriyodan elde edilen kök hücreler hakkındaki soruya yönelik verdiği 3728 numaralı fetvada⁹⁵ kök hücre kullanımının caiz olup olmaması elde edildiği kaynağa göre değerlendirilmektedir. Fetvada sayılan kaynaklardan biri de plasenta ve göbek kordonudur. Fetvada, plasentadan elde edilen kök hücrelerin tedavi amacıyla kullanımına cevaz verilmiş; fakat atık plasentanın necis mi yoksa tâhir hükmünde mi olduğu hususunda bir değerlendirme ve hükme yer verilmemiştir. Bununla beraber hem etik hem de fikhî açıdan insan onuru bağlamında bir tartışmaya yer verilmemiştir.

Yerel bir fetva makamı olan ve Malezya’da bulunan Persekutuan Vilayeti’nin resmi fetva kurumu olan *Pejabat Mufti Wilayah, Malaysia*’nın 2019 yılında verdiği 281 numaralı kararında⁹⁶ Fetvada insan plasentasının güzellik veya tedavi amaçlı kullanılmasının yasak olduğu belirtilmiştir. Fakat helal başka alternatifin bulunmadığı zaruri tıbbî durumlar istisna edilmiştir. Fetvada plasentanın tâhir olup olmamasının nihai hükümde belirleyici olduğu belirtilmiş fakat insan onurunun da göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bununla beraber bazı kültürlerde doğum yapan kadınların kendi plasentasını tüketmesinin İslam’a göre mükerrem ve muhterem bir varlık olan insana ait bir uzvu yemenin haram olduğu belirtilmiştir. Fetva hem plasentofajiyi hem de tıbbî açılarda plasentanın kullanımı ele alması açısından kapsamlıdır. Plasenta ile ilgili şer’î hükümlerde insan onurunun da önemli bir yere sahip olduğunu vurgulaması da dikkat çekicidir.

Ürdün Fetva Kurumu’nun 9 Aralık 2021 tarihli “Hükmü’l-ilâc bi’l-halâyâ’l-ciz’iyye fi’l-fikhi’l-İslâmî”⁹⁷ adlı fetvasında Ürdün Diyanet İşleri, Vakıflar ve İslami Miraslar Bakanı olan Muhammed Âhmed *el-Halâyile’nin* görüşünü paylaşmıştır. Fetvada, kök hücrenin kaynağının helal olması, kullanımına izin

92 Kurum, plasentanın kullanımı ile ilgili soruya, İslam dünyasının önemli fıkıh kurumlarından biri olan *Râbitatü’l-Âlemü’l-İslâmî*’nin 13. Dönem toplantısında, plasentanın tıbbî amaçlarla kullanılmasını caiz gördüğü ve zarûret halinde kullanılabileceğini karara bağladığını aktararak başlamıştır. Akabinde ise Mısır Fetva Kurumu’nun da plasentadan faydalanmanın caiz olduğunu belirttiğini aktarmıştır. Merkezü’t-Temeyyüz el-Bahsî fi Fikhî’l-Kadâyâ el-Mu’âsıra, “el-İntifâ’ bi’l-meşîme” (28 Nisan 2021).

93 Dairetü’l-İftâ el-Âmme el-Ürdüniyye, “Hükmü isti’mâli meşîmeti’l-cenînü’l-beşerî fi’l-mustahdarâti’t-tıbbiyye ve’l-tecmîliyye” (03 Aralık 2013).

94 İsrâ 17/70.

95 Şevkî İbrâhîm Allâm, “İstihdâmü tekniyyet’ül-halâyâ’l-ciz’iyye fi’l-ilâc’i’t-tıbbî”, *Dâr’ul-İftâ el-Misriyye* (20 Eylül 2015).

96 Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan (Mufti of Federal Territory’s Office), “Islamic Ruling on Placenta Injections” (10 January 2019).

97 Muhammed Ahmed el-Halâyile, “Hükmü’l-ilâc bi’l-Halâyâ’l-Ciz’iyye fi’l-fikhi’l-İslâmî”, *Dârü’l-İftâü’l-Âmme* (09 Aralık 2021).

verilmesi açısından bir şart olarak belirtilmiş ve plasenta helal kaynaklar arasında sayılarak kullanımına cevaz verilmiştir.

Son olarak ise merkezi Türkiye’de bulunan ve İslam İşbirliği Teşkilatı, İİT (*Organisation of Islamic Cooperation/OIC*)’na bağlı SMIIC (*Standards and Metrology Institute for Islamic Countries*)’ in helal kozmetik, hayvan yemleri, helal yiyecek-içecek ve helal turizm gibi birçok konuda⁹⁸ helal standartları bulunduğu gibi helal farmakoloji alanında da standartlar yayımlamıştır. Bu kılavuzda tedavide kullanılması helal ve haram olan maddeler belirtilmiştir. SMIIC, necis maddeler için şarap, domuz, meyte, idrar, dışkı, kan, kusmuk, irin, yumurta, sperm gibi maddeleri saydıktan sonra plasentayı da belirtmiştir.⁹⁹ Plasenta kullanımı ile ilgili ülkemizde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu’nun bir kararı bulunmamaktadır.

Plasentaya dair modern tartışmalara bakıldığında plasentanın hem necis-tâhir olup olmaması hem de insanın mükerremliği bağlamında ele alındığı görülmektedir. Bazı fetvalarda sadece hüküm verilmişken bazılarında ise insanın saygınlığı ve onuru bağlamında kapsamlı bahislere yer verilmiştir. Buna göre fetvalarda tıbbî zarûret halinde plasentanın kullanımına izin verilirken kozmetik ve plasentofaji bağlamında şer’an yasak hükmü verildiği sonucuna ulaşılabilir. Bununla beraber insan dokularının depolandığı biyobankancılığa ve satımı da dahil olmak üzere plasentanın ticari bir meta haline dönüştürülmesine bir fetva haricinde değinilmemiştir.

Sonuç

Gebeliğin sona ermesiyle birlikte işlevini yitiren ve atık bir doku olarak değerlendirilen plasentanın kullanım alanları giderek genişlemekte; ancak bu durum, plasentanın kullanımına ilişkin çeşitli etik ve fikhî tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Plasentanın tüketimi anlamına gelen plasentofaji ve tıbbî kullanım açısından plasenta, yalnızca kültürel bakış ve sağlık odaklı değil aynı zamanda etik ve fikhî boyutlarıyla da değerlendirilmeye muhtaç bir konudur. Bu nedenle bu çalışmada plasenta kullanımı etik, fikhî ve tıbbî açılardan multisipliner bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Plasentanın kullanımı özellikle özerklik, aydınlatılmış onam, açık rıza, zararsızlık, dürüstlük, adalet ve insana ait bir parçanın ticarileştirilerek meta haline dönüştürülmesi noktasında etik tartışmalara konu olduğu görülmektedir. Bu uygulamalarda kişilerin özerklik ve rıza haklarının ihlal edilmemesi oldukça önem arz etmektedir. Her ne kadar modern tıbbî gelişmeler plasentayı bazı hastalıkların tedavisinde önemli ve fonksiyonel bir kaynak hâline getirmiş olsa da, insanın doğuştan sahip olduğu değer ve saygınlığın her koşulda korunması gerektiği, etikçiler tarafından özellikle vurgulanan temel bir ilke olarak öne çıkmaktadır.

Fukaha ise insanın saygınlığı ve hürmeti bağlamında insana ait uzuvlara da keramet ve hurmet atfetmiştir. Klasik fıkıh eserlerinde insandan ayrılan parçalar saç, deri, kemik, diş, kan ve süt özelinde tartışılmıştır. Fakihler, bu tartışmaların zeminine insanın mükerrem ve muhterem bir varlık olduğu ilkesini yerleştirmiş ve değerlendirmelerini büyük ölçüde bu eksen etrafında yürütmüşlerdir. İnsanın kendisi gibi uzuvlarını da mükerrem ve muhterem kabul eden fukahâ, klasik fıkıh eserlerinde saç, deri, diş, kan ve süt gibi insan bedeninden ayrılan parçalara atfettikleri bu itibar ve hürmet anlayışı çerçevesinde, söz konusu unsurların gerek kişinin kendisi gerekse başkaları adına kullanım ve tasarrufunu belirli kayıt ve sınırlamalara tâbi tutmuşlardır. Bununla birlikte, hayatın korunması gibi üstün bir maslahatı ilgilendiren ıztırâr hâllerinde, fukaha bu yasağı istisnâ olarak esnetmiş ve sınırlı miktarda kullanımına izin vermişlerdir. Bu çerçevede, insana ait bir parça olan plasentadan elde edilen kök hücre ve dokuların yalnızca hayat kurtarma veya ciddi bir hastalığı tedavi etme amacıyla ve başka helâl bir alternatif bulunmadığında kullanılmasını caiz görmek mümkündür. Fakat burada söz konusu olan beden üzerinde genel bir tasarruf değil, zarurî hâllerle sınırlı, geçici ve ölçülü bir ruhsattır.

98 Bu standartlar için bk. SMIIC, “Standards Catalogue”, *The Standards and Metrology Institute for Islamic Countries* (Erişim 27 Şubat 2024).

99 The Standards and Metrology Institute for the Islamic Countries (SMIIC), “Halal Pharmaceuticals – Part 1 – General Requirements”, 4.

Plasenta kullanımıyla ilgili olarak özellikle modern fetva kurumlarının karar ve fetvaları incelendiğinde, bir hastalığın tedavisini amaçlaması ve helal bir alternatifin bulunmaması hâlinde, plasentadan elde edilen kök hücre ve dokuların kullanımına çoğunlukla cevaz verildiği tespit edilmiştir. Fakat plasentofaji olarak adlandırılan ve plasentanın tıbbî bir zorunluluk olmadan annenin psikolojik ve fiziksel iyilik halini artırması amacıyla kişisel tercihe bağlı tüketimi şer'an sakıncalı kabul edilmiştir. Buna ek olarak bazı ülkelerde illegal de olsa plasenta satımının yapılması ve plasental dokuların ileride kullanılması için bankalarda belirli bir finansal bedel karşılığında depolanması insan dokusunun ticari bir meta haline gelmesine ve insanın saygınlığına zarar verdiği için şer'an caiz olmadığı görülmüştür.

Kaynakça

- Allâm, Şevkî İbrâhîm. "İstihdâmü teknîyyet'ül-halâyâ'l-ciz'iyye fî'l-'ilâcî't-tubbî". *Dâr'ul-İftâ el-Misriyye*. 20 Eylül 2015. Erişim 31 Temmuz 2025.
<https://www.dar-alifta.org/ar/fatwa/details/13489/>
- Beauchamp, Tom L. – Childress James F. *Biyomedikal Etik Prensipleri*. İstanbul: Betim Yayınları, 2017.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Ferrâ'. *et-Tehzîb fî Fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavved. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Benyshek, Daniel C. vd. "Placentophagy among Women Planning Community Births in the United States: Frequency, Rationale, and Associated Neonatal Outcomes". *Birth* 45/4 (December 2018), 1-10.
<https://doi.org/10.1111/birt.12354>
- Branche, Tonia vd. "Potential Implications of Emerging Non-Traditional Childbirth Practices on Neonatal Health". *The Journal of Pediatrics* 261 (October 2023), 113338.
<https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2022.12.040>
- Buhârî, Burhâneddin b. Abdilazîz. *el-Muhîtü'l-burhânî fî'l-fikhî'n-Nu'mânî*. thk. Ahmed İzzu İnâye ed-Dımaşkî. 11 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2003.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhyiddin Abdulhamid. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Erkoç Baydar, Tuba. "Bedenden Cesede İnsan Onuru: Fikhi Perspektiften Bir Analiz". *Fıkıh ve Biyoetik: İslam Hukuku Bakımından Tıbbi Konularda Karar Verme Süreci-2*. ed. Hakan Ertin - Mustafa Bedir. 105-122. İstanbul: İSAR Yayınları, 2021.
https://www.academia.edu/94301707/Bedenden_Cesede_%C4%B0nsan_Onuru_%C4%B1khi_Perspektiften_Bir_Analiz
- Erkoç Baydar, Tuba. "Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslâm Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım". *Darulfunun İlahiyat* 29/2 (2018), 269-286. <https://doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0035>
- Erkoç Baydar, Tuba. *Bu Can Kimin? Ötanazi Ölme Hakkı ve Tedavinin Reddine Müslümanca Bakış*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2021.
- Gillespie, Ryan. "What Money Cannot Buy and What Money Ought Not Buy: Dignity, Motives, and Markets in Human Organ Procurement Debates". *Journal of Medical Humanities* 40/1 (March 2019), 101-116. <https://doi.org/10.1007/s10912-016-9427-z>
- Halâyile, Muhammed Ahmed. "Hükmü'l-İlâc bi'l-Halâyâ'l-Ciz'iyye fî'l-fikhî'l-İslâmî". *Dârü'l-İftâü'l-Âmme*. 09 Aralık 2021. Erişim 12 Temmuz 2025. <http://aliftaa.jo/research/234>
- Herrick, Elizabeth J.- Bordoni, Bruno. "Embryology, Placenta". *National Center for Biotechnology Information*. Erişim 5 Ekim 2025. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK551634/>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr: şerh-i Tenvîri'l-epsâr: Hâşiyetu İbn Âbidin*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, 1966.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Muğni*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb li't-Tıbbâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 3. Basım, 1997.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Mısrî. *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. 8 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-İslamiyye, 2. Basım, ts.,
- İlîş, Ebû Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *Minehü'l-celîl alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.
- Johnson, Sophia K. vd. "Placenta – Worth Trying? Human Maternal Placentophagy: Possible Benefit and Potential Risks". *Geburtshilfe und Frauenheilkunde* 78/9 (September 2018), 846-852.
<https://doi.org/10.1055/a-0674-6275>
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd. *Bedâ'i'ü's-sanâ'i' fî tertibi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.

- Lanlan, Huang - Sasha, Chen. "Human placentas still sold in China's underground markets - Global Times". *Global Times*. 15 March 2021. Erişim 13 Ekim 2025.
<https://www.globaltimes.cn/page/202103/1218489.shtml?fbclid>
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dârü'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Makdisî, Ebû Muhammed 'Abdurrahmân. *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2003.
- İbn Kudâme, Ebû'l-Ferec Şemsüddîn. *eş-Şerhu'l-Kebîr 'ale'l-Mukni'*. thk. 'Abdülfettâh Muhammed el-Hulv - 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Türkî. 30 Cilt. Kâhire: Hicr li't-tabâ'ati ve'n-Neşr, 1995.
- Mergînânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekr. *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y.
- Morais, Paloma Elisama de Oliveira vd. "Online Scientific Research on Placentophagy: A Bibliometric Analysis". *Rev Bras Ginecol Obstet* 46 (15 March 2024), e-rbgo4.
<https://doi.org/10.61622/rbgo/2024AR04>
- Morales Pedraza, Jorge - Herson, Marisa Roma. "The Importance of Ethic in the Field of Human Tissue Banking". *Cell and Tissue Banking* 13/1 (March 2012), 103-117.
<https://doi.org/10.1007/s10561-010-9232-2>
- Mota-Rojas, Daniel vd. "Consumption of Maternal Placenta in Humans and Nonhuman Mammals: Beneficial and Adverse Effects". *Animals* 10/12 (15 December 2020), 1-16.
<https://doi.org/10.3390/ani10122398>
- Nass, Sharyl J. vd. "The Value and Importance of Health Information Privacy". *Beyond the HIPAA Privacy Rule: Enhancing Privacy, Improving Health Through Research*. ed. Sharyl J. Nass vd. 75-110. Washington: National Academies Press (US), 2009.
- Nathan, Chaya. "Is Placenta Stem Cell Banking Worthwhile?". *The Science Journal of the Lander College of Arts and Sciences* 18/2 (2025), 94-99.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. 20 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1926.
- Özdemir, Merve. *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Pogozhykh, Olena vd. "Placenta and Placental Derivatives in Regenerative Therapies: Experimental Studies, History, and Prospects". *Stem Cells International* 2018 (18 January 2018), 1-14.
<https://doi.org/10.1155/2018/4837930>
- Râbitatü'l-Âlemü'l-İslâmî - el-Mecma'u'l-Fıkhîyyü'l-İslâmî. "El-Karârü's-sâlis bi-şe'ni'l-halâya'l-ciz'iyye". *Karârâtü'l-Mecma'i'l-Fıkhîyyi'l-İslâmî bi-Mekketi'l-Mükerreme fî devratihi'l-işrîn*. Mekke: el-Mecma'u'l-Fıkhîyyü'l-İslâmî, 3. Basım, 2010.
- Râbitatü'l-Âlemü'l-İslâmî - el-Mecma'u'l-Fıkhîyyü'l-İslâmî. "El-Karârü's-sânî bi-şe'ni hükmi'l-istifâdeti mine'l-meşîmeti fî'l-ağrâzi't-tıbbiyye". *Karârâtü'l-Mecma'i'l-Fıkhîyyi'l-İslâmî bi-Mekketi'l-Mükerreme fî devratihi'l-işrîn*. Mekke: el-Mecma'u'l-Fıkhîyyü'l-İslâmî, 3. Basım, 2010.
- Semerkandî, Ebû Bekr Alâeddin. *Tuhfetü'l-fukahâ*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1984.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Mısır: Matbaa es-Saadet, t.y.
- Sıgnâkî, Hüseyin b. Ali. *en-Nihâye fî Şerhi'l-Hidâye*. 25 Cilt. b.y.: y.y., 2014.
- SMIIC. "Standards Catalogue". The Standards and Metrology Institute for Islamic Countries. Erişim 27 Şubat 2024. <https://www.smiic.org/en/standards>
- Stanley, Claire vd. "Understanding Placentophagy". *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing* 48/1 (2018). 37-49. <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2018.10.002>
- Şafiî, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2. Basım, 1983.
- Şihâb, Leilâ Muhammed. "Hükmü'l-intifâ' bi-meşîmeti'l-âdemî". *Mecelletü's-Şerîa ve'd-Dirasâti'l-İslâmiyye* 34/118 (2019). <https://doi.org/10.34120/jsis.v34i118.2663>
- Şîrâzî, Ebû İshak. *el-Mühezzeb fî fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rife Me'âni'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

- Tenûhî, Zeynüddîn el-Müneccî. *el-Mumtî' fî Şerhi'l-Muknî'*. thk. 'Abdumelik b. 'Abdullah b. Dehiş. 4 Cilt. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 3. Basım, 2003.
- The Standards and Metrology Institute for the Islamic Countries (SMIIC). "Halal Pharmaceuticals – Part 1 – General Requirements", 2022. <https://www.smiic.org/en/project/94>
- Varkey, Basil. "Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice". *Medical Principles and Practice* 30/1 (2021), 17-28. <https://doi.org/10.1159/000509119>
- Velden, Fabian J. S. van der vd. "Biobanking and consenting to research: a qualitative thematic analysis of young people's perspectives in the North East of England". *BMC Medical Ethics* 24/47 (05 July 2023), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12910-023-00925-w>
- Winter, Sebastian F. - Winter, Stefan F. "Human Dignity as Leading Principle in Public Health Ethics: A Multi-Case Analysis of 21st Century German Health Policy Decisions". *International Journal of Health Policy and Management* 7/3 (10 July 2017), 210-224. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2017.67>
- Wolfe, L.M. vd. "Banking placental tissue: An optimized collection procedure for genome-wide analysis of nucleic acids". *Placenta* 35/8 (August 2014), 1-22. <https://doi.org/10.1016/j.placenta.2014.05.005>
- Zeylaî, Ebû Muhammed 'Osmân b. Ali. *Tebyñü'l-hakâ'ik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*. 6 Cilt. Kâhire: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 1896.
- 'Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. thk. Eymen Sâlih Şa'bân. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- MiracleCord. "Cord Blood Banking". Erişim 12 Ekim 2025. <https://miraclecord.com/news/placentatissue-stem-cell-banking>
- Merkezü't-Temeyyüz el-Bahsî fî Fıkhi'l-Kadâyâ el-Mu'âsıra. "el-İntifâ' bi'l-meşîme". 28 Nisan 2021. Erişim 12 Temmuz 2025. <https://erej.org/115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000>
- Dairetü'l-İftâ el-Âmme el-Ürdüniyye. "Hükmü isti'mâli meşîmetü'l-cenînu'l-beşerî fî'l-mustahdarâti'l-tıbbiyye ve'l-tecmîliyye". 03 Aralık 2013. Erişim 08 Temmuz 2025. <http://aliftaa.jo/fatwa/2796>
- Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan (Mufti of Federal Territory's Office). "Islamic Ruling on Placenta Injections". 10 January 2019. Erişim 08 Temmuz 2025. <https://muftiwp.gov.my/en/artikel/irsyad-fatwa/irsyad-fatwa-umum-cat/3002-irsyad-al-fatwa-series-281-islamic-ruling-on-placenta-injections>
- Placenta Practice. "Our Range of Placenta Remedies and Packages". Erişim 26 Eylül 2024. <https://www.placentapractice.co.uk/products/>
- Cells4Life. "What Is Placenta Banking?". Erişim 26 Eylül 2024. <https://cells4life.com/cells4life-difference/what-is-placenta-banking/>

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları: Makaleye birinci yazar %90, ikinci yazar %10 katkı sağlamıştır.

Teşekkür: Bu çalışma, İbn Haldun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen "Zarûret Teorisinin Farmakolojiye Yansımaları ve Malezya Bağlamında İncelenmesi" adlı 2232 numaralı projem kapsamında hazırlanmıştır. Projeye sağladığı destekten ötürü teşekkür ederim.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zekâ Bildirimi: Bu çalışmada, özetin İngilizceye çevrilmesinde yapay zekâ araçlarından destek alınmıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale *iThenticate* tarafından taranmıştır.